

Centrálním tématem této knihy, jež probádali různí autoři z mnoha odlišných aspektů, je idea, že některé dramatické zážitky a neobvyklé stavy vědomí (tradičně v psychiatrii diagnostikované a léčené jako duševní choroby) jsou ve skutečnosti komplikacemi osobní proměny nebo „krizí duchovního vývoje“ (spiritual emergency). Podobné epizody byly popisovány v posvátných textech všech dob jako výsledek meditačních praktik či obtížné fáze mystické cesty.

Pokud jsou takové stavy správně pochopeny a jejich průběh a vývoj podporován (místo aby byly potlačovány běžnými psychiatrickými postupy), mohou být léčivé a velmi příznivě působit na jedince, kteří je prožívají. Tento pozitivní potenciál je vyjádřen anglickým termínem *spiritual emergency*, jímž tyto stavy označujeme. Jde o slovní hříčku evokující jak situace krize, tak i možnost vzestupu na novou úroveň vědomí nebo duchovní rozvoj. Naše kniha je koncipována jako příručka nejen pro ty, kdo takovými krizemi procházejí, ale i pro jejich příbuzné a přátele; je určena těm, u nichž by mohli hledat pomoc, i terapeutům, kteří je léčí. Doufáme, že čtenářům pomůže proměnit tyto krize v příležitost k osobnímu růstu.

Pojem spirituální krize zahrnuje poznatky a objevy z mnoha disciplín včetně klinické a experimentální psychiatrie, moderního výzkumu vědomí, zážitkových psychoterapií, odborných antropologických studií, parapsychologie, thanatologie, srovnávací religionistiky a mytologie. Pozorování a výzkumy ve všech uvedených oborech jasně naznačují, že tyto psychospirituální krize mají pozitivní potenciál a neměly by být zaměňovány za duševní choroby, neboť ty mají biologickou příčinu a vyžadují lékařskou péči. Jak uvidíme dále, je takový přístup v plném souladu s odvěkou moudrostí i s moderní vědou. (Pozn. překl.: obě anglická slova *emergency* - nouze, náhlá příhoda, ohrožení i *emergence* - vynoření se, vývoj, rozvoj jsou odvozena z latinského slovesa *emergere* - vynořit se, vystoupit, vzejít.)

Naše kniha je primárně, nikoliv však výlučně, zaměřena na prožitky s explicitně duchovním obsahem či významem. V dějinách hrály vizionářské stavy mimořádně důležitou roli: počínaje extatickým transem šamanů, léčitelů a léčitelů až po zjevení zakladatelů velkých náboženství, proroků, světců a duchovních učitelů stávaly se tyto prožitky zdrojem náboženského nadšení, pozoruhodných léčebných postupů a umělecké inspirace. Všechny starověké předindustriální kultury přičítaly neobvyklým stavům vědomí mimořádnou hodnotu a považovaly je za důležitý prostředek poznání skrytých aspektů světa a spojení s duchovní dimenzí existence.

Nástup vědecké a průmyslové revoluce však tuto situaci dramaticky změnil. Racionalita se stala konečnou měrou všech věcí a rychle nahradila duchovnost i náboženskou víru. V průběhu vědecké revoluce byly na západě všechny jevy, byť jen vzdáleně spojené s mysticismem, diskvalifikovány jako přežitek temných dob. Vizionářské stavy nebyly již považovány za důležitou alternativu a doplněk běžných stavů vědomí poskytující cenné informace o vlastní osobnosti i realitě, nýbrž za patologické poruchy duševní činnosti. Toto hodnocení odráží i moderní psychiatrie: místo aby ponechala takovým stavům přirozený volný průběh a podporovala je, pokouší se je potlačit.

Po zavedení lékařských postupů v psychiatrii byli badatelé schopni nalézt biologická vysvětlení některých poruch projevujících se psychickými příznaky. Bylo zjištěno, že mnohé změnéné stavy vědomí mají organickou příčinu v infekcích, tumorech, nedostatku vitamínů a cévních či degenerativních onemocněních mozku. Navíc objevila lékařsky orientovaná psychiatrie možnosti, jak kontrolovat symptomy i v případech, u nichž biologické příčiny prokázány nebyly.

Tyto výsledky stačily k tomu, aby se psychiatrie etablovala jako jedna z lékařských disciplín, ačkoliv dosud nebyla objevena organická báze většiny problémů, jimiž se psychiatrii zabývají. Vzhledem ke zmíněnému historickému vývoji jsou pak lidé trpící různými emočními a psychosomatickými poruchami automaticky označováni jako pacienti a jejich obtíže jsou interpretovány jako duševní choroby neznámého původu, i když to klinické ani laboratorní poznatky žádným způsobem neospravedlňují.

Navíc tradiční psychiatrie nerozlišuje mezi psychotickými a mystickými stavy a má tendenci potlačovat všechny neobvyklé stavy vědomí tlumivými psychofarmaky. Tento vývoj vedl v západní kultuře k vytvoření hlubokého a podivného rozporu. Oficiálně je židovsko-křesťanská náboženská tradice označována za základ a páteř západní civilizace: v každém hotelovém pokoji nalezneme v zásuvce nočního stolku bibli, a vysoce postavení politikové se dokonce ve svých projevech dovolávají Boha. Kdyby však člen nějaké náboženské sku-

piny prožil v kostele osobní duchovní zážitek podobný těm, jež zažilo mnoho významných osobností křesťanské historie, poslala by většina farářů takového člověka k psychiatrovi.

Během několika posledních desetiletí se však situace radikálně změnila. Šedesátá léta přinesla vlnu zájmu o spiritualitu a výzkum vědomí projevující se mnoha různými způsoby - od renesance starověkých a orientálních duchovních praktik až k zážitkovým psychoterapiím a experimentování s psychedelickými drogami. Tehdy se začalo mnoho lidí hluboce zabývat meditací a dalšími formami duchovní praxe, ať už pod vedením učitele či na vlastní pěst.

Díky takovým speciálním technikám se stala spiritualita pro mnohé záležitostí osobního duchovního prožitku - a nikoli jen něčím, o čem slyšeli nebo četli. Od šedesátých let se počet lidí prožívajících mystické a paranormální stavy neustále zvyšuje. Jak dokazuje anonymní průzkum veřejného mínění provedený pastorem a spisovatelem Andrew Greeleyem a George Gallupem, značná část americké populace dnes připouští, že měla podobné zážitky. Ačkoliv nejsou k dispozici spolehlivé statistické údaje, zdá se, že rok od roku stoupá i počet problémů spojených s duchovními zážitky.

Místo abychom z tohoto vzrůstajícího výskytu mystických a vizionářských zážitků učinili závěr, že se ocitáme uprostřed globální epidemie mentální choroby, měli bychom spíše přehodnotit vztah mezi psychiatrií, spiritualitou a psychotickými stavy. Řada psychiatrů si nyní s údivem začíná uvědomovat, že odkázáním všech mystických zážitků do sféry patologie vylila západní věda s vaničkou i dítě. Spiritualita se však zase krok za krokem do moderní psychiatrie i do ostatních vědních oborů vrací.

Obliba švýcarského psychiatra C. G. Junga, jehož pionýrské dílo se stalo významným milníkem na cestě nového ocenění spirituality, se pronikavě zvyšuje jak mezi odborníky v oblasti duševního zdraví a na univerzitách, tak i v laických kruzích. Totéž platí pro transpersonální psychologii - novou disciplínu spojující vědu s duchovními tradicemi. Pozoruhodný soulad převratných objevů moderní vědy se světovým názorem mystických škol se stává tématem mnoha populárních i odborných knih, jež si získávají široký okruh čtenářů. Zdravé mystické jádro, jež inspirovalo a živilo všechny velké spirituální systémy, nyní znovu objevuje a formuluje moderní vědecká terminologie.

Zdá se, že si stále více a více lidí uvědomuje, že pravá duchovnost je založena na osobních zážitcích a představuje mimořádně důležitou a podstatnou dimenzi života. Je zcela možné, že platíme krutou daň za odmítnutí a vyloučení síly vyživující a posilující lidský život a dávající mu smysl. Jak se zdá, je na individuální úrovni důsledkem takového postoje ochuzený, nešťastný a nenaplněný způsob života, jakož i stoupající počet emočních a psychosomatických problémů.

V kolektivním měřítku by se mohla ztráta spirituality stát podstatným faktorem soudobé nebezpečné globální krize ohrožující existenci lidstva i veškerý život na naší planetě. Z tohoto hlediska považujeme za důležité poskytnout podporu lidem procházejícím krizí duchovního otevírání a vytvořit okolnosti a podmínky, v nichž může být plně uvolněn pozitivní potenciál těchto stavů.

Zároveň považujeme za nezbytné vyslovit i určité varování. Jevy spojené s neobvyklými stavy vědomí zahrnují velmi širokou škálu - od čistě duchovních projevů bez jakýchkoliv patologických rysů až po stavy čistě biologické povahy vyžadující tudíž lékařskou péči. Je nesmírně důležité zachovat vyvážený přístup a být schopen oddělit psychospirituální krize od skutečných psychóz. Zatímco tradiční psychiatrické přístupy charakterizuje tendence považovat mystické stavy za jevy patologické, hrozí tady i opačné nebezpečí - spiritualizace psychotických stavů, oslavné vyzdvihování patologických projevů, nebo dokonce ještě něčeho horšího - přehlížení organického problému.

Transpersonální přístupy rozhodně nejsou vhodné u stavů čistě psychologické povahy charakterizovaných nedostatkem náhledu, paranoidními bludy a extravagantními projevy chování. Jedinci trpící chronickými stavy, dlouhodobě podrobení nemocniční léčbě a vyžadující vysoké dávky trankvilizérů rozhodně nejsou těmi pravými kandidáty na zmíněné nové přístupy. Navzdory možným omylům při vymezování kategorie psychospirituální krize však silně pocítujeme, že na osoby procházející skutečně transformační krizí působí transpersonální přístupy natolik blahodárně, že je velmi důležité pokračovat v našem úsilí. Rozdíl mezi patologickými stavy a transpersonálními krizemi podrobněji probereme v našem úvodním eseji „Duchovní tíseň: chápání evoluční krize“.

Náš zájem o tuto oblast je velmi osobní a je důvěrně spojen s našimi individuálními osudy. Stanislav zahájil odbornou dráhu jako tradiční psychiatr a freudovský analytik. Jeho pozornost k neobvyklým stavům vědomí obrátil po čase hluboký zážitek z psychedelického sezení vedeného za cvičnými účely. Více než tři desetiletí pak různými prostředky zkoumal a pozoroval neobvyklé prožitky druhých i své vlastní. Výsledky ho přesvědčily o tom, že současné chápání lidské psychiky je povrchní, neadekvátní a není schopno vysvětlit fenomény, které zaznamenal. Uvědomil si také, že mnohé ze stavů, jež považuje psychiatrie za projevy mentálních chorob neznámého původu, jsou ve skutečnosti projevem sebeuzdravujícího procesu vztahujícího se na psychu i tělo. Studium terapeutického potenciálu těchto stavů a teoretických problémů s nimi spojených se tak stalo jeho celoživotním zájmem.

Christinin zájem o oblast spirituálních krizí také vyplývá z hluboké osobní motivace. Při porodu zažila spontánní a zcela nečekané duchovní probuzení, po němž následovaly roky dramatických prožitků

- od pekelných až po extatické. Teprve po dlouholetém výzkumu zjistila, že její obtíže zcela odpovídají popisům probuzení kundaliní, tj. procesu spirituálního probuzení zaznamenaného v posvátných indických textech. (Lee Sannella podává bližší popis tohoto fenoménu v kapitole „Klasická a klinická kundaliní“, kterou zařazujeme do druhé části naší knihy.)

Aby ulehčila situaci podobně trpícím, založila Christina roku 1980 Společnost pro duchovní rozvoj (Spiritual Emergence Network), známou pod zkratkou SEN. Jde o celosvětovou organizaci snažící se pomáhat jednotlivcům ve spirituálních krizích, zajišťovat informace umožňující jim porozumět jejich stavům a radit jim v oblasti dostupných možností tradiční léčby. O činnosti SEN bude podrobně informovat esej Jeneane Prevattové a Russe Parka „Společnost pro duchovní rozvoj (SEN)“ v poslední části této knihy.

Předkládaná publikace představuje integrální část našich aktivit v této oblasti. Jde o soubor studií různých autorů nabízejících nová vysvětlení neobvyklých zážitků a stavů vědomí a zkoumajících jejich pozitivní potenciál a konstruktivní způsoby práce s nimi. Příspěvatelé lze rozdělit do čtyř velkých kategorií vytvářejících zároveň čtyři základní oddíly knihy.

První část - „Božské šílenství“ - sleduje vztah mezi psychologii, spiritualitou a psychózou. Otevírá ji náš úvodní esej „Krise duchovního vývoje“, který vymezuje téma tohoto díla. Definujeme zde pojem psychospirituální krize, popisujeme různé formy jejího projevu a rozebíráme i novou mapu psýchy založenou na moderních výzkumech vědomí: mohla by sloužit k cenné orientaci jedincům procházejícím spirituální krizí.

Roberto Assagioli, italský psychiatr a zakladatel originálního psychoterapeutického systému zvaného psychosyntéza, byl v oblasti transpersonální psychologie skutečným průkopníkem. Podobně jako Jung zdůrazňoval úlohu spirituality v lidském životě a formuloval mnoho tezí velmi významných pro pojem psychospirituální krize. Jeho esej „Seberealizace a psychické poruchy“, popisující emoční problémy předcházející duchovní probuzení, doprovázející ho a následující po něm, představuje dokument velké historické hodnoty a teoretického i praktického významu.

R. D. Laing patří už po mnoho let k jedné z nejvíce inspirujících a stimulačních postav soudobé psychiatrie. V opozici proti tradiční psychiatrii a celé západní společnosti vystoupil s názorem, že duševní zdraví naší kultury je - a to v nejlepším případě - pouhým „pseudozdravím“ a že to, co se nazývá duševní chorobou, není šílenstvím v pravém slova smyslu. Laingův příspěvek do této antologie nazvaný „Transcendentní zážitek ve vztahu k náboženství a psychóze“ si zaslouží zvláštní pozornost, neboť vyjadřuje jeho postoj k mystickým zážitkům a spiritualitě.

Druhá část - „Různé formy psychospirituálních krizí“ - se zaměřuje konkrétněji na různé projevy a podoby bouřlivých fází osobního vývoje krizí. Esaj Johna Weira Perryho „Duchovní vývoj a sebeobnovení“ se zabývá důležitým typem transformační krize dotýkající se samé podstaty struktury osobnosti, jak ji pozoroval během mnoha let intenzivní psychoterapie u svých klientů. Perry také shrnuje své zkušenosti s ústavem experimentální léčby v San Franciscu, kde byli pacienti procházející stavy tradičně nazíranými jako psychotické léčení bez použití útlumových léků.

Úvaha psychologa a antropologa Holgera Kalweita „Když se šílenství stává požehnáním“ zkoumá odvěkou moudrost nejstaršího náboženství a léčitelského umění světa - šamanismu. Autor ukazuje, že určité formy utrpení a nemoci v sobě skrývají potenciál k vlastnímu uzdravení a transformaci. Mezi kmenovými kulturami všech dob jde o zcela zjevnou skutečnost, v moderní západní společnosti bylo však toto poznání ztraceno a zapomenuto.

Myšlenka probuzení kundaliní - dramatické a barvitě formy duchovního otevření - se stala na západě velmi populární díky četným spisům Gopi Krishny, bráhmanského učence z Kašmíru, který osobně prožil podobně dramatickou a podnětnou spirituální proměnu. Tomuto tématu je věnován esej „Klasická a klinická kundaliní“ Lee Sannelly, psychiatra a oftalmologa, který se zasloužil o uvedení pojmu syndromu kundaliní do odborných kruhů na Západě. Ve svém eseji doplňuje tradiční hledisko lékařským a vědeckým pohledem na danou tematiku.

V eseji „Náročná zkouška psychického otevření“ popisuje jasnovidka a transpersonální poradkyně Anne Armstrongová emoční a psychosomatické obtíže, jež doprovázely rané projevy a vývoj jejího pozoruhodného nadání a jež nakonec vyústily v dramatické sebeuzdravení.

Problémy lidí, kteří prožili setkání s UFO či jiné formy mimozemských kontaktů, se natolik podobají stavům spojeným s transformačními krizemi, že lze i tyto zážitky považovat za projevy psychospirituální, což potvrzuje esej Keitha Thompsona „Zážitky setkání s UFO jako krize proměny“.

Třetí část - „Bouřlivé hledání vlastního Já“ - se zabývá problémy, s nimiž se mohou duchovní hledači setkat ve své systematické praxi. Mystická literatura všech kultur a dob nabízí mnoho dokladů o problémech a komplikacích, jimž musejí čelit po nastoupení duchovní cesty. Zmíněnou tematikou se v naší knize zabývají dva světoznámí a vysoce kompetentní duchovní učitelé. Esaj Jacka Kornfielda „Překážky a obtíže v duchovní praxi“ je založen na buddhistické tradici - s příležitostnými exkursy do jiných náboženských systémů. Richard Alpert, známější pod svým duchovním jménem Ram Dass, analyzuje v eseji „Přísliby a úskalí duchovní cesty“ některé z plodů svého bo-

hatého a fascinujícího osobního hledání, jež trvalo déle než čtvrt století.

Čtvrtá část - „Pomoc lidem ve stavu spirituální krize“ - je zaměřena na praktickou pomoc jednotlivcům ve fázi duchovní krize. V tomto našem eseji zkoumáme různé formy pomoci, jež je schopna poskytnout rodina, přátelé, duchovní učitelé a společenství, jakož i odborní terapeuti.

Více než třetina lidí, kteří zažijí náhlou konfrontaci se smrtí, prožívá radikální a hluboké duchovní otevření, jehož asimilace může být někdy velmi obtížná. Různé přístupy k pomoci při tomto druhu krizi uvádí esej „Poradenství při stavech blízké smrti“ autorů Bruce Greysona a Barbary Harrisové, význačných badatelů v oboru thanatologie. Ačkoliv je určen především profesionálním poradcům, mohou se nastíněnými obecnými principy inspirovat všichni, kdo přicházejí do blízkého kontaktu s lidmi prožívajícími jakoukoliv formu psychospirituální krize.

Příspěvek Paula Rebillota „Cesta hrdiny - ritualizace tajemství“ vnáší do našich úvah mytologickou perspektivu a ukazuje její význam pro problém duchovní krize. Inspirován vlastní transformační krizí a klasickým dílem Josepha Campbella *Hrdina tisíce tváří*, vypracoval autor moderní rituál, v němž lze řízenou imaginací, psychodramatem, hudbou a skupinovými hrami navodit symbolickou léčivou krizi.

Závěrečný esej „Společnost pro duchovní rozvoj (SEN)“ napsali Jeaneane Prevattová, vedoucí této organizace, a psycholog Russ Park, který se v ní hluboce angažuje. Autoři informují o historii a poslání této světové organizace založené roku 1980 Christinou na pomoc jednotlivcům procházejícím krizemi spirituálního otevření.

V epilogu jsme se pokusili zařadit problém duchovní krize do kontextu krize, jíž čelí moderní lidstvo. Pevně věříme, že duchovní rozvoj - transformace vědomí lidstva v nejširším slova smyslu - patří k jednomu z mála skutečně slibných trendů v dnešním světě.

Závěrečný dodatek nabízí další odbornou literaturu těm, kteří by rádi získali více informací o předložených tématech. Zároveň obsahuje rozsáhlou bibliografii týkající se duchovní krize a příbuzné tematiky.

Chováme naději, že tento výbor esejů poskytne cenné informace všem, kteří ve své psychospirituální krizi hledají pochopení, pomoc a takový přístup, který podporuje pozitivní potenciál prožívaných stavů.

*Stanislav Grof a Christina Grofová
Mill Valley, California,
srpen 1989*

Část první

Božské šílenství: Psychologie, spiritualita a psychózy

Stanislav a Christina Grofovi

**Krize duchovního vývoje:
Porozumění evoluční krizi**

*Mystik obdařený přirozeným talentem...
a následující... Mistrovo učení vstoupí do vody
a on zjistí, že může plavat; schizofrenik,
člověk nepřipravený, bez vedení, nenadaný,
však do vody spadne, nebo se do ní
záměrně vrhne - a topí se.*

Joseph Campbell, *Myths to Live By*

Pocit jednoty s celým vesmírem. Vize a představy vzdálených dob a míst. Vnímání vibrujících proudů energie probíhající celým tělem doprovázené křečemi a silným třesem. Vize božstev, polobohů, démonů. Jasně záblesky třpytivého světla a duhových barev. Strach z hrozícího šílenství, dokonce ze smrti.

Každého, kdo zažívá takové extrémní mentální a fyzické jevy, by prohlásila většina současné západní populace za duševně nemocného. Přesto se zdá, že podobné stavy prožívá stále větší počet lidí - a místo aby nenávratně propadli šílenství, vycházejí z těchto neobvyklých stavů myslí s intenzivnějším pocitem pohody a jejich schopnosti se v každodenním životě zvětšují. V mnoha případech byly uvedeným procesem odstraněny i dlouhodobé emoční, mentální i fyzické problémy.

Pro podobné události nalézáme nejednu paralelu v životopisech svatých, jogínů, mystiků a šamanů. Duchovní literatura a tradice rozšířené po celém světě potvrzují léčivou a transformativní sílu takovýchto mimořádných stavů pro ty, kdo je prožívají. Proč jsou tedy jedinci s podobnými zážitky odmítáni současným světem téměř bez výjimky jako duševně nemocní?

Ačkoliv existují individuální výjimky, nečiní hlavní proud psychiatrie a psychologie všeobecně rozdílu mezi mysticismem a duševní chorobou. Tyto disciplíny oficiálně neuznávají, že velké duchovní tradice zabývající se již po tisíciletí systematickým studiem lidského vědomí mají co nabídnout i dnešnímu světu. Uvedený přístup tak bez jakéhokoliv rozlišování zanedbává a odbývá koncepty a praktiky, jež lze nalézt v buddhismu, hinduismu, křesťanství, sufismu i dalších mystických tradicích.

Svým esejem hodláme podpořit myšlenku, že mnohé případy neobvyklých stavů vědomí - dokonce i značně dramatické a dosahující téměř psychotických rozměrů - nemusejí nutně představovat symptomy choroby v lékařském smyslu. Nahlížíme na ně jako na obtížná stadia vývoje vědomí, „psychospirituální krize“, srovnatelné

se stavy popisovanými v různých mystických tradicích celého světa.

Dříve než rozebereme konkrétněji pojem psychospirituální krize, podívejme se blíže na vztah mezi psychózou, duševní chorobou a mysticismem; prozkoumejme i historický vývoj, který vyústil u moderní vědy a psychiatrie v odmítání klasických spirituálních a mystických zážitků jako příznaků duševní nemoci.

Pohled na svět vytvořený tradiční západní vědou (a v naší společnosti naprosto převládající) je ve své extrémní podobě zcela neslučitelný s jakýmkoliv pojetím spirituality. Ve světě považujícím za reálné jen věci hmatatelné a měřitelné se na všechny formy náboženských a mystických aktivit pohlíží jako na projevy nevědomosti, po- věřivosti, iracionality nebo emoční nezralosti. Přímé zážitky duchovních realit jsou interpretovány jako „psychotické“ projevy - známky duševní choroby.

Naše osobní zkušenosti a dlouholetý výzkum v různých oblastech hlubinné zážitkové psychoterapie nás přesvědčily o důležitosti a potřebě nového, neotřelého pohledu na situaci v psychiatrii a v našem světovém názoru, o nutnosti přehodnotit jej ve světle historických i soudobých svědectví. Naše společnost má již dávno zapotřebí radikálně revidovat názory na mysticismus a psychózu. Zřetelné rozlišování mezi těmito dvěma fenomény přinese dalekosáhlé praktické výsledky těm, kteří prožili neobvyklé stavy vědomí - zejména duchovního rázu. Je velmi důležité rozpoznat stav psychospirituální krize a přistupovat k němu obezřetně s ohledem na jeho pozoruhodný pozitivní potenciál pro osobní růst a vyléčení, potlačovaný obvykle necitlivým přístupem a nerozlišený rutinní farmakologickou léčbou.

Duševní poruchy, známé jako *psychózy*, znamenají pro západní psychiatrii a psychologii velkou výzvu i hádanku. Jsou charakterizovány hlubokým narušením schopnosti vnímat svět v normálních vztazích, myslet a citově reagovat kulturně a sociálně přijatelným způsobem, chovat se a komunikovat adekvátně situaci.

Mnohé z těchto poruch kategorie psychóz vysvětluje moderní věda na základě anatomických, fyziologických či biochemických změn v mozku nebo jiných částech organismu. Tato podskupina je označována jako *organické psychózy*; jejich léčba náleží bez diskuse do pravomoci medicíny. Pro mnoho dalších psychotických stavů nebylo však navzdory soustředěnému úsilí celých generací badatelů z nejrůznějších oborů nalezeno žádné lékařské vysvětlení. Přes naprostý nedostatek pozitivních výsledků při pátrání po specifických biologických příčinách jsou tyto takzvané *funkční psychózy* stále zařazovány do kategorie duševních chorob, jejichž příčina není známa. Proto se nyní budeme touto skupinou zabývat.

Vzhledem k tomu, že chybí jakýkoliv souhlas, co je příčinou funkčních psychóz, bylo by mnohem přiměřenější a čestnější přiznat,

že o příčinách a původu nevíme vůbec nic a termínem *nemoc* označovat pouze stavy s prokazatelně fyzickým základem. Tím pootevřeme dveře novým přístupům alespoň k některým z funkčních psychóz, přístupům nabízejícím slibné perspektivy, odlišujících je teoreticky i prakticky od lékařského náhledu na pojem duševní nemoci. Takové alternativy již byly vypracovány, zvláště v kontextu takzvaných hlubinných psychologií. Jde o různé psychologické teorie a psychoterapeutické strategie inspirované průkopnickým dílem Sigmunda Freuda.

Ačkoliv jsou přístupy hlubinné psychologie analyzovány a přednášeny v akademických kruzích, v chápání funkčních psychóz a praktickém přístupu k nim převládá v tradiční psychiatrii z různých důvodů jednoznačně lékařské myšlení. Nahlíženo z historického hlediska, psychiatrie se byla schopna etablovat pevně jako lékařská disciplína. Objevila organický základ některých psychotických stavů, a v několika případech dokonce i způsob jejich efektivní léčby. Navíc je schopna úspěšně kontrolovat symptomy psychotických stavů neznámého původu prostřednictvím antidepresiv, trankvilizérů, sedativ a hypnotik. Logicky by tedy měl tento trend pokračovat a při zachování podobné strategie lze očekávat úspěch i v případě poruch dosud neobjasněného původu a léčby.

Ve prospěch lékařské či psychiatrické perspektivy hovoří i další skutečnosti. Psychiatrie se snaží vysvětlit psychotické stavy a projevy chování na základě fyzických a fyziologických podmínek, zatímco hlubinná psychologie se pokouší nalézt příčiny mentálních problémů v událostech a okolnostech pacientova života, obvykle v příhodách z dětství. Tradiční psychologie tak omezuje zdroje všech obsahů myslí na pozorovatelné aspekty klientovy postnatální historie. Tento přístup lze nazvat „biografickým modelem“ psychózy. Psychotické projevy chování a stavy myslí, jejichž kořeny nemohou být nalezeny v pacientově biografii, poskytují, jak se zdá, svědectví ve prospěch lékařského modelu.

Mnohé psychózy vskutku charakterizují podstatné aspekty, jež nelze vysvětlit psychologickou metodou spatřující původ všech duševních poruch v historii pacientova života. Mnohé z nich vykazují jisté extrémní emoce a fyzické pocity, které není možno jednoduše interpretovat v rámci historie jedincova dětství či pozdějších událostí ze života. Do této kategorie například spadají zážitky a vize pohlčení vesmírem, dáblského mučení, dezintegrace osobnosti, či dokonce zničení celého světa. Podobně nemohou být na základě stavů a událostí pacientova postnatálního života vykládány takové jevy jako nezměrné pocity viny, vize věčného zatracení či nekontrolovatelné a generalizované agresivní impulsy. Je proto snadné předpokládat, že také cizorodé prvky psýchy musejí být vyvolány patologickými procesy zasahujícími přímo či nepřímo mozek.

Existují i další typy zážitků problematických pro biografické hledisko - jak svou intenzitou, tak vlastní podstatou. Vize božstev a démonů, mýtických hrdinů a krajin nebo nebeských a pekelných oblastí nemají žádné logické oprávnění k existenci ve světě pojmávaném a popisovaném západní vědou. Dá se proto z lékařského hlediska zcela logické předpokládat, že jde o produkty patologického procesu neznámé povahy. Mystická povaha mnoha zážitků při neobvyklých stavech vědomí je navíc automaticky odkazuje do kategorie patologie, neboť výlučně materiální svět tradiční vědy nepovažuje spiritualitu za legitimní dimenzi.

Objevy v moderní hlubinné psychologii však byly schopny nalézt zdroj těchto výjimečných zážitků jak mimo rámec lékařské patologie, tak mimo oblast postnatální osobní historie. První průlom v tomto ohledu představuje práce švýcarského psychiatra C. G. Junga, který značně rozšířil tradiční biografický model zavedením pojmu kolektivního nevědomí. Pečlivou analýzou vlastních snů, snů svých klientů, jakož i halucinací, fantazií, a bludů psychotiků objevil, že lidská psýcha má přístup k obrazům a motivům vysloveně univerzální povahy. Setkáváme se s nimi v mytologii, folklóru, v umění kultur po celém světě - v celé historii lidstva.

Tyto archetypy, jak je Jung nazval, se s překvapivou pravidelností vyskytují i u jednotlivců, kteří ve své životní historii a vzdělávání nikdy nebyli vystaveni jakémukoli styku s jejich kulturními a historickými projevy. Toto pozorování ho přivedlo k závěru, že kromě individuálního nevědomí existuje i nevědomí rasové a kolektivní, jež sdílí celé lidstvo. Za neocenitelný zdroj informace o těchto kolektivních aspektech nevědomí považoval srovnávací religionistiku a mytologii. V jeho modelu mohou být mnohé události (jako např. vize božstev a démonů, které nedávají smysl, pokud je budeme pojímat jako deriváty biografických skutečností) pokládány za projev obsahů kolektivního nevědomí.

Ačkoliv jsou Jungovy teorie známy již mnoho desetiletí, neměly zpočátku podstatnější vliv mimo úzký okruh jeho oddaných následovníků. Jeho myšlenky předstihly dobu a musely čekat na dodatečný impuls, aby získaly na síle. Situace se začala prudce měnit v šedesátých letech - v době obnovení zájmu o hlubší oblasti lidského vědomí: éra výzkumu vnitřního světa byla zahájena klinickými experimenty s psychedelickými drogami v kruzích odborníků a osobními zážitky části laické veřejnosti (v USA byla nazvána protikultura - *counterculture*). Výzkumy dále pokračovaly v celé řadě prožitkových technik z oblasti psychoterapie a duchovních praktik všeho druhu, od Gestalt terapie až po transcendentální meditaci. Ty se rozšířily mezi terapeuty i laiky v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Protože mnozí začali tímto způsobem prožívat různé druhy obrazů a symbolů, jež Jung připsal kolektivnímu nevědomí, stejně jako

různé epizody vysloveně mystické povahy, potvrdila tato vlna zájmu jeho myšlenky právě tak jako platnost mystických tradic celého světa. Mnozí badatelé došli k závěru, že potřebujeme nový model psychiky, jehož podstatné prvky by nezahrnovaly pouze Freudovu biografickou dimenzi, nýbrž i Jungovo kolektivní nevědomí a spiritalitu.

Pokud uvažujeme o lidské mysli v tak širokém rámci, nelze obsahy zážitků, které se vynoří v různých mimořádných stavech vědomí, klasifikovat jako nesouvislé a nahodilé produkty narušené funkce mozku. Jde spíše o projevy nejhlubších oblastí lidské psýchy, jež nejsou běžně dostupné. Vynoří-li se tento nevědomý materiál na povrch, je schopen za příznivých okolností působit léčivě a transformativně. Pokud jde o tyto hlubší sféry lidské mysli, nabízejí různé duchovní nauky a mystické tradice od šamanismu až po zen bohaté pokladnice cenných vědomostí. Už před staletími bylo známo, že se při duchovní praxi mohou vyskytnout mnohé dramatické a obtížné zážitky a že cesta osvětlení může být drsná a bouřlivá.

Tak vytváří světlo hlubinné psychologie a duchovního dědictví starověku základ nového chápání některých psychotických stavů, pro něž dosud nebyly nalezeny žádné biologické příčiny. Výzva, kterou pro moderní psychiatrii znamenají obě zmíněné nauky, nás přivádí ke kořenům problematiky psychospirituální krize, pojmu, jímž se budeme nyní podrobněji zabývat.

PŘÍSLIBY A RIZIKA PSYCHOSPIRITUÁLNÍ KRIZE

Hlavní myšlenku tématu této publikace zachycuje dokonale čínský piktogram pro *krizi*. Je složen ze dvou základních znaků či kořenů: jeden znamená „nebezpečí“, druhý „příležitost“. Přestože tedy bývá průchod takovými stavy často obtížný, až děsivý, zahrnují zároveň nesmírný vývojový a léčivý potenciál. Pokud je správně pochopíme jako obtížné stupně přirozeného vývojového procesu a budeme k nim takto přistupovat, mohou stavy psychospirituální krize vést k spontánnímu vyléčení různých emočních a psychosomatických poruch, k příznivým změnám osobnosti, řešení důležitých životních problémů a vývoji směřujícímu k stavu, jež někteří označují jako „vyšší vědomí“.

Vzhledem k nebezpečí provázejícímu tyto krize i pozitivnímu potenciálu v nich obsaženému potřebují ti, kdo je prožívají, odborné vedení: konzultaci s těmi, kteří mají osobní i odbornou zkušenost s neobvyklými stavy vědomí a vědí, jak s nimi pracovat a jak je podporovat. Pokud je však jejich stav během evoluční krize označen za patologický a jsou-li vystaveni různým necitlivým represivním opatřením (včetně kontroly symptomů podáváním léků), může být pozí-

tivní potenciál tohoto procesu narušen. Následná dlouhodobá závislost na tranquilizérech se všemi jejich známými vedlejšími účinky, ztráta vitality a kompromisní způsob života smutně kontrastují s těmi vzácnějšími případy, kdy byla osobní transformační krize podpořena, oceněna její pozitivní potenciál a bylo umožněno její úspěšné dokončení. Proto má nedocenitelný význam správné chápání psychospirituálních krizí a z něho vyplývající strategie léčby a adekvátní podpůrné systémy. Způsob léčby bude podrobněji popsán v našem eseji „Pomoc v duchovní krizi“.

SPOUŠTĚCÍ MECHANISMY TRANSFORMAČNÍ KRIZE

V některých případech je možno identifikovat situaci, která vyústila ve stav psychospirituální krize. Někdy jde o fyzické faktory, např. chorobu, úraz či operaci, jindy se může stát bezprostředním spouštěčem extrémní tělesné vypětí či dlouhodobý nedostatek spánku, u žen porod, potrat či umělé přerušování těhotenství. Zaznamenali jsme dokonce případy, kdy na počátku celého procesu stál mimořádně silný sexuální zážitek.

Někdy následuje duchovní krize po silném emočním prožitku, např. při ztrátě důležitého vztahu - smrti dítěte či jiného blízkého příbuzného, skončení milostného poměru, rozvodu aj. Stejně tak mohou evoluční krizi předcházet různé neúspěchy - výpověď v zaměstnání, ztráta majetku. Pro osoby s jistou dispozicí k podobným stavům se může stát poslední kapkou užití psychedelické drogy nebo sezení zážitkové psychoterapie.

Jedním z nejdůležitějších katalyzátorů stavů psychospirituální krize jsou však patrně různé formy meditace a duchovní praxe. Tyto metody byly vypracovány speciálně k probouzení duchovních zážitků. Opakovaně jsme byli kontaktováni lidmi, jejichž neobvyklé zážitky začaly při praktikování zenu, buddhistické meditaci vipassaná, kundalíní jógy, súfistických cvičeních, křesťanských modlitbách nebo klášterních kontemplacích. Zdá se, že čím větší popularitu získávají různé orientální i západní duchovní nauky, tím se zvyšuje počet jedinců procházejících spirituálními krizemi. Tato skutečnost tím více zdůrazňuje naléhavost správného chápání spirituálních krizí a z toho vyplývající náležitě metody léčení a podpory.

VNITŘNÍ MAPY SPIRITUÁLNÍ KRIZE

Zážitkové spektrum stavů psychospirituální krize je mimořádně bohaté: zahrnuje intenzivní emoce, vize a jiné změny vnímání, neobvyklé myšlenkové procesy, jakož i různé tělesné příznaky od svalových

třesů až po pocity dušení. Už jsme se zmínili o tom, že obsah těchto prožitků spadá do tří hlavních kategorií. První - *biografická* - zahrnuje prožitky těsně spojené s životním osudem jednotlivce od narození po současnou dobu. Druhá obsahuje prožitky spojené s procesem psychologické smrti a znovuzrození. Pro blízkou spojitost s traumatem biologického porodu ji lze označit jako *perinatální*. Třetí kategorie je značně vzdálena běžné lidské zkušenosti a úzce souvisí s jungovským kolektivním nevědomím. Tyto zážitky označujeme jako *transpersonální*, neboť jsou v nich obsaženy obrazy a motivy, jejichž zdroj existuje mimo osobní historii života jednotlivce.

Biografické aspekty spirituálních krizí spočívají ve znovuprožívání traumatických událostí ze života jednotlivce. Vynoření se důležitých vzpomínek z dětství (např. fyzické či sexuální zneužití, ztráta rodiče či jiné milované bytosti, blízké setkání se smrtí, nemoc, operace nebo jiná těžká situace) sehraje někdy při transformační krizi významnou roli. Tato oblast byla pečlivě prozkoumána a zmapována biograficky orientovanými terapeuty, a nevyžaduje tudíž na tomto místě podrobnou diskusi.

Další rovinu zážitků při stavech psychospirituální krize označujeme jako perinatální (z řeckého slova *peri*, „kolem“ a latinského adjektiva *natalis*, „rodný“, „související s narozením“). Tento aspekt spirituální krize se soustřeďuje na témata smrti a znovuzrození, zážitky sem spadající a mající těsný vztah k jednotlivým stadiím biologického porodu.

Protože si ho většina z nás vědomě nepamatuje, je zatěžko uvěřit, že by tento zážitek jakkoliv důležitě ovlivňoval vývoj naší osobnosti. Nedávná zjištění však hovoří o něčem jiném. Zájem o perinatální problematiku v psychologii - který má počátek v teoriích Freudova žáka Otty Ranka - dostal nedávno nový impuls v pozorováních z psychedelických terapií a zážitkových psychoterapií, jakož i ve výzkumech Davida Chamberlaina a dalších badatelů. Tento materiál přesvědčivě dokazuje, že v hloubi duše zasutá vzpomínka na porodní trauma může hluboce poznamenat lidskou psychiku a v pozdějším životě znovu vystoupit na povrch.

Znovuprožívání zážitku porodu často vyúsťuje v naléhavý zájem o smrt a k představám a obrazům spojených se smrtí, což odráží realitu. Porod je totiž nejen velmi těžkou a život ohrožující záležitostí, ale zároveň v jistém slova smyslu i „smrtí“, neboť končí prenatální období existence - jediné formy života, kterou plod dosud poznal. Lidé znovu prožívající porodní trauma mají pocit, že je jejich život biologicky ohrožen. Tato situace alternuje nebo je doprovázena zážitky, kdy člověk bojuje o své narození či osvobození z velmi nepřijemných forem sevření. Strach z šílenství, ztráta kontroly, či dokonce hrozící smrti vystupuje někdy do popředí natolik, že uvedené stavy připomínají psychózy.

Tyto epizody mají často silné duchovní zabarvení a dotýčný je pociťuje jako dramatické mystické otevření a znovuspojení s božskou dimenzí existence. Nežádka bývají navíc spojeny s mytologickými motivy přejatými z kolektivního nevědomí, které Jung označuje jako archetypy. Tato skutečnost svědčí o tom, že perinatální úroveň psychy tvoří jakýsi mezistupeň mezi individuálním a kolektivním nevědomím. Protože mnoho fascinujících témat a problémů souvisejících s kategorií psychospirituální krize a jejího vztahu k traumatu porodu přesahuje rámec této úvahy, odkazujeme vážné zájemce na knihu Stanislava Grofa *Dobrodružství sebeobjevování*, v níž naleznou ucelenější a podrobnější diskusi na dané téma.

Vedle biografické a perinatální stránky zahrnují mnohé stavy duchovní krize důležitou skupinu zážitků třetí kategorie - svým obsahem čistě spirituální nebo transpersonální. Výraz *transpersonální* se vztahuje k transcendenci, k překročení běžných hranic lidské osobnosti a zahrnuje mnoho prožitků označovaných obvykle jako spirituální, mystické, náboženské, okultní, magické či paranormální. Protože jsou s těmito termíny spojena mnohá všeobecně rozšířená nedorozumění, je důkladně porozumění transpersonální sféře pro správné hodnocení problémů spojených se stavy duchovní krize mimořádně důležité.

Diskusi o této oblasti prožitků je nevhodnější zahájit vymezením faktorů, které nás v každodenním životě svazují, omezují a brání nám v kontaktu s transpersonální dimenzí. V běžných stavech vědomí vnímáme sami sebe jako fyzické bytosti, hmotná těla uzavřená v kůži. Slavný filozof Alan Watts, který západnímu světu popularizoval východní náboženské myšlení, označuje tuto situaci jako „identifikaci s egem zapouzdřeným v kůži“ (*skin-encapsulated ego*). Svými pěti smysly nemůžeme nikdy vnímat nic jiného než to, co se děje „zde a nyní“, události probíhající momentálně v našem bezprostředním okolí. Nemůžeme sledovat ty, od nichž nás odděluje hora, poslouchat konverzaci ve vzdáleném městě či vnímat hebkost jehněčí kožešiny, aniž bychom se jí dotkli.

Při mimořádných stavech vědomí však nehrají tato omezení žádnou roli. Vstoupíme-li do transpersonální prožitkové oblasti, vnímáme geograficky i historicky vzdálené události tak živě, jako by se odehrávaly zde a nyní. Můžeme se účastnit dějů, které prožívali naši lidští či živočišní předkové, nebo dokonce lidé v jiných staletích a jiných kulturách, kteří k nám nemají žádný rodový vztah.

V takových okamžicích se nás zmocňuje pocit, jako by se naše osobní hranice rozpouštěly a my se mohli identifikovat s jinými jedinci, skupinami lidí či s celým lidstvem. Dokonce se nám i zdá, že se stáváme něčím, co obvykle vnímáme jako skutečnost mimo nás: druhými lidmi, zvířaty, stromy. V transpersonálních stavech je možné mít velmi přesné a realistické zážitky identifikace s různými formami

života, dokonce i s anorganickými procesy jako např. subatomárními jevy popisovanými kvantovou fyzikou.

Obsah transpersonálních zážitků není však omezen jen na svět naší každodenní reality. Zahrnuje i takové prvky, jejichž objektivní reálnou existenci západní kultura nepřipouští: můžeme se v nich setkat s bohy, démony, duchovními průvodci, obyvateli jiných světů, mytologickými postavami. Tyto zážitky jsou stejně skutečné a přesvědčivé jako ty, s nimiž přicházíme do styku v každodenním životě. Při transpersonálních stavech tedy nerozlišujeme mezi světem „konsensuální reality“, tedy konvenčním každodenním světem, a mytologickou oblastí archetypálních forem.

Skeptický čtenář odchovaný tradicí západní vědy bude považovat výše otevřenou diskusi za absurdní. Proč jsou takové zážitky důležité a čím jsou významné pro problematiku duchovní krize? Skutečnost, že se transpersonální zážitky *jeví* reálnými a přesvědčivými, ještě zdaleka neznamená, že by měly být brány vážně. Naše mozky se vyznačují fantastickou kapacitou a schopností uchovat do fotografických podrobností všechno, co jsme slyšeli, četli nebo viděli - v knihách, kině či na televizní obrazovce. Proč by tedy nebylo možné, že z tohoto neuvěřitelně bohatého materiálu jen mísíme nespočetné imaginární sekvence bez jakéhokoliv hlubšího smyslu a významu? Není to zbytečná ztráta času věnovat tomuto jevu tolik pozornosti?

Přestože by se mohlo zdát toto hledisko sebelogičtější, nemůže obstát v konfrontaci s existujícími důkazy. Badatelé zkoumající seriózně transpersonální zážitky dospěli k závěru, že jde o pozoruhodné fenomény, které otřásají samými základy tradičního západního světového názoru. Transpersonální zážitky nelze interpretovat jako produkty neurofyzilogických procesů v rámci tradičního vědeckého myšlení: ten totiž předpokládá, že naše vědomí sídlí výhradně v orgánu uvnitř naší lebky.

Hlavním argumentem pro tento závěr jsou častá pozorování, jimiž bylo zjištěno, že při zmíněných prožitcích lze přímo a bez prostřednictví smyslů čerpat informaci o světě existujícím mimo tradičně definovaný rámec individuální psychy. Zážitky týkající se našich předků, událostí z historie naší rasy, epizody ze životů v jiných kulturách a sledy obrazů (mající svou kvalitou charakter vzpomínek z jiných životů) často přinášejí zcela specifické a přesné podrobnosti o oděvu, zbraních, rituálech, architektuře a sociálních strukturách historických epoch, s nimiž jsme nikdy nepřišli do osobního kontaktu.

Zážitky ztotožnění se s různými zvířaty či našimi živočišnými předky mohou vést k mimořádným vhledům do psychiky zvířat, jejich instinktů, zvyků a rituálů námluv a dvoření. Neméně fascinující informace se objevují při zážitcích ztotožnění se s rostlinami či anorganic-

kými procesy. Takovéto výpovědi daleko přesahují úroveň poznání, jehož dotyčná osoba předtím dosáhla.

Nejpřesvědčivější důkaz autenticity transpersonálních fenoménů však přineslo studium mimotělních zážitků (out-of-body experiences), během nichž dotyčná osoba cítí, že je její vědomí odděleno od těla a může cestovat a pozorovat události odehrávající se na vzdálených místech. Spolehlivost pozorování těchto stavů byla opakovaně potvrzena badateli studujícími zážitky blízké smrti, jež často zahrnují zmíněné fenomény pobytu vědomí mimo tělo.

Nejpřekvapivější je však skutečnost, že i transpersonální zážitky týkající se bytostí a oblastí, které nejsou objektivně reálné z hlediska západního světového názoru, mohou poskytovat zcela nové informace. V mimořádných stavech vědomí se např. mnozí setkali s božstvy a mytologickými systémy příznačnými pro kulturu, o jejíž existenci měli nulové znalosti. Přesné podrobnosti byly později ověřeny studiem příslušné mytologie. (Právě taková pozorování vedla Junga, jak jsme se zmínili už dříve, k objevu kolektivního nevědomí.)

I když podrobnější diskuse o těchto svědectvích a předložením specifických příkladů přesahuje rámec tohoto eseje, doufáme, že se nám podařilo ukázat, že si transpersonální zážitky (hrající ve stavech psychospirituální krize tak důležitou úlohu a představující výjimečné fenomény) zasluhují seriózního výzkumu. (Kdo se o tuto problematiku zajímá hlouběji, nalezne více informací v knihách Stanislava Grofa *Za hranice mozku a Dobrodružství sebeobjevování*.) Bylo by totiž hrubou chybou považovat tyto stavy za nedůležité, bezvýznamné produkty patologie mozku.

Z praktického hlediska je jejich pozoruhodný terapeutický a transformativní potenciál daleko významnější než autenticita informací získaných v transpersonálních stavech. Mnoho emočních a psychosomatických obtíží je způsobeno potlačenými či zapomenutými vzpomínkami na traumatické události z vlastního života. Další komplikace mohou být patrně vyvolány hrozivými a děsivými informacemi uloženými těsně pod prahem vědomí v perinatální a transpersonální sféře. Do těchto oblastí spadají traumatické vzpomínky na porod, zážitky událostí mající patrně původ v minulých inkarnacích, identifikace se zraněnými zvířaty, démonické archetypy a mnoho dalších jevů. Umožníme-li různými technikami tomuto materiálu vstoupit do vědomí, plně ho prožít a pečlivě prozkoumat, zbavíme ho jeho síly, která by jinak působila rušivě na naše životy. Tak lze často vyléčit chronické, emoční, a někdy dokonce i fyzické poruchy, jejichž příčina byla do té doby neznáma.

Podobně pozoruhodný léčivý impuls dodávají hluboce pozitivní a osvobozující zážitky - jako vyvolání šťastných vzpomínek na pobyt v matčině lůně či pocity sjednocení a jednoty s přírodou, druhými lidmi nebo s Bohem. Díky nim získáváme hlubší smysl životní po-

hody, nadhled nad potížemi a hlubší vědomí smyslu a životní orientace. Tyto výjimečné možnosti nás nabádají, abychom ke stavům duchovní krize přistupovali se svrchovaným respektem a naplno spolupracovali při uskutečňování jejich léčivého a transformačního potenciálu.

FORMY DUCHOVNÍ KRIZE

Projevy vývojových krizí jsou vysoce individuální a nelze mezi nimi nalézt dva stavy zcela totožné. Uvnitř individuální lidské psychy neexistují přesné hranice; všechny její obsahy tvoří jedno nedělitelné kontinuum. Navíc není freudovské individuální nevědomí zcela přesně odděleno od kolektivního nevědomí jungovského. Neměli bychom proto předpokládat, že různé typy psychospirituální krize lehce zapadnou do diagnostických škatulek, snadno a přehledně od sebe rozlišitelných.

Práce s jedinci procházejícími těmito krizemi, diskuse s kolegy zabývajícími se podobnou prací a četba příslušné odborné literatury nás přesvědčily, že je možné a užitečné definovat určité hlavní kategorie stavů spirituální krize, neboť se jejich specifické rysy liší od jiných skupin. Přirozeně i tyto hranice bývají poněkud neostré a různé kombinace a přesahy jsou spíše pravidlem než výjimkou.

Nejdříve předložíme výčet nejdůležitějších variant „psychospirituálních krizí“ a poté každou z nich stručně charakterizujeme. (Podrobnější diskuse a rozbory jednotlivých stavů uvádíme v druhém oddílu této knihy pod titulem „Různé projevy duchovní krize“.)

1. Šamanská krize
2. Probuzení kundaliní
3. Zážitky sjednocujícího vědomí („vrcholné zážitky“)
4. Psychologická obnova prostřednictvím návratu do centra psychy
5. Krize z otevření mimosmyslového vnímání (ESP)
6. Zážitky z minulých životů
7. Komunikace s duchovními průvodci a „channeling“
8. Zážitky blízké smrti
9. Zážitky blízkých setkání s UFO
10. Stavby posedlosti

Šamanská krize

Šamanismus představuje nejstarší náboženství a léčitelské umění lidstva. Tento univerzální jev má původ už v paleolitu a u většiny preindustriálních kultur přetrvával až do dnešní doby. Tím je zřetelně spojen s prázákladními a prapočátečními aspekty lidské psychy.

Profesionální dráha mnoha šamanů - čarodějných lékařů, léčitelů a léčitelek - začíná v různých kulturách dramatickou vizionářskou epizodou, kterou antropologové označují „šamanská nemoc“. V této fázi ztratí budoucí šaman obyčejně jakýkoliv kontakt s okolním prostředím a prožije hluboký vnitřní zážitek zahrnující mimo jiné sestup do podsvětí spojený s útoky démonů, kteří ho vystavují neuvěřitelným zkouškám a mukám. Takový stav často vrcholí zážitkem smrti a rozčtvrcení těla, po němž následuje znovuzrození a vzestup do nebeských sfér.

Jsou-li tyto epizody úspěšně dokončeny, mohou být hluboce léčivé. Takovou psychospirituální krizí se často pronikavě zlepšuje šamanovo emoční i fyzické zdraví. Tato nedobrovolná iniciace může přinést hluboké vhledy do oblasti přírodních sil i dynamiky nemocí. Kdo prožije takovou krizi, stává se šamanem a vrací se do společnosti jako jeho činný a vysoce vážený člen. (Dané téma rozebírá v naší knize podrobněji esej Holgera Kalweita „Když se šílenství stává požehnáním“.)

Známe případy, kdy moderní Evropané, Američané, Australané a Asijci prožili epizody připomínající šamanské krize. Vedle prvků fyzického a duševního utrpení a tématu psychologické smrti a znovuzrození zahrnovaly podobné stavy i zážitek spojení se zvířaty, rostlinami a elementárními přírodními silami. Jedinci prožívající takové krize mohou spontánně inklinovat k vytváření rituálů totožných s praktikami šamanů různých kultur.

Probuzení kundaliní

Projevy této formy krize odpovídají popisům probuzení hadí síly čili kundaliní, známým z historické indické literatury. Podle názoru jogínů představuje kundaliní formu tvořivé kosmické energie, jež ve skryté formě sídlí u báze lidské páteře. Tato síla může být aktivována meditací, specifickými cvičeními, zásahem povoláního duchovního učitele, popř. podněty dosud neznámými.

Probuzená kundaliní stoupá vzhůru kanály „éterického těla“, jež popisuje jogínská literatura jako pole nefyzikální energie obklopující a prolínající tělo fyzické. Při svém vzestupu očisťuje člověka od stop traumatických zážitků a otevírá centra psychické energie zvané *čakry*. Ačkoliv je tento proces v jogínské tradici vysoce oceňován a považován za blahodárný, není bez nebezpečí a vyžaduje odborné vedení tzv. guruem, jehož kundaliní je plně probuzena a stabilizována.

Nejdramatičtějšími příznaky tohoto probuzení jsou fyzické a duševní projevy zvané *krize*. Lze při nich prožívat intenzivní vjemy energie a tepla proudícího vzhůru páteří spojené se silným chvěním, křečemi a svíjivými pohyby. Mocný příval zdánlivě nemotivovaných emocí (úzkost,

hněv, smutek, či naopak radost a extatické vytržení) se může vynořit na povrch a na čas ovládnout psychiku. Velmi obvyklé jsou vize jasného světla či různých archetypálních bytostí, pestrá škála vnitřně vnímaných zvuků či zážitky, které se zdají být vzpomínkami z minulých životů. Zmíněný obraz dotváří bezděčné a často nekontrolované chování: mluvení cizími jazyky, prozpěvování neznámých písní, zaujímání jogínských pozic a gest, jakož i napodobování řady zvířecích zvuků a pohybů.

Nedávno byly neklamně známky tohoto procesu pozorovány u tisíců obyvatel Západu. Kalifornský psychiatr a oční lékař Lee Sannella, který jako první uvedl syndrom kundaliní do západních odborných kruhů, sám zaznamenal téměř tisíc takových případů. Analýze svých zkušeností věnuje v naší publikaci esej „Klasická a klinická kundaliní“.

Zážitky sjednocující vědomí („vrcholné zážitky“)

Při těchto stavech prožívá jedinec pocit rozplynutí hranic vlastní osobnosti a následné sjednocení s druhými lidmi, přírodou nebo celým vesmírem. Tento proces má vysloveně posvátný charakter a člověk ho vnímá jako splynutí s tvořivou kosmickou energií či s Bohem. Běžné kategorie prostoru a času jako by byly zcela překročeny a jedinec prožívá pocit nekonečnosti a věčnosti. Emoce spojené s tímto stavem přecházejí od hlubokého míru a klidu až k bujně radosti a extatickému vytržení.

Americký psycholog Abraham Maslow, který studoval tyto prožitky u stovek jedinců, je nazval „vrcholné zážitky“ (peak experiences) a při jejich popisu ostře kritizoval západní psychiatrii za její tendenci směřovat takové stavy s duševní chorobou. Podle Maslowa by měly být uvedené prožitky nazírány spíše jako jevy supernormální, nikoliv abnormální. Pokud nejsou rušeny či omezovány, vedou obvykle ke zkvalitnění vlastního života, k „sebeaktualizaci“ - schopnosti plněji uvolnit svůj potenciál. Protože existuje k dané tematice rozsáhlá literatura, nezahrnuli jsme do naší práce žádný esej na toto téma. K dalšímu studiu vřele doporučujeme Maslowova díla.

Psychologická obnova prostřednictvím návratu do centra psýchy

„Procesem psychologické obnovy“ (renewal process) nazval další významný typ transpersonální krize kalifornský psychiatr a jungovský analytik John Weir Perry. Povrchnímu pozorovateli by se prožitky osob procházejících tímto procesem mohly jevit natolik podivné a extravagantní, že by považoval za zcela logické přičítat je neznámému patologickému procesu postihujícímu mozkovou činnost.

Duševní svět lidí prožívajících tento typ krize vyhlíží jako kolosální bojiště, na němž je sváděna kosmická bitva mezi silami dobra a zla, světla a tmy. Jsou plně zaujati motivy smrti - rituálního zabíjení, obětování, mučednictví a posmrtného života, fascinování problematikou protikladů, zvláště pak záležitostmi spojenými s rozdíly mezi pohlavími.

Sami sebe prožívají jako centrum fantastických událostí, jež mají kosmický význam a jsou důležité pro budoucnost světa. Jejich vizionářské stavy mají tendenci odvádět je dále a dále do minulosti - do jejich vlastní historie, do dějin celého lidstva, a dokonce až k okamžiku stvoření světa a původnímu ideálnímu stavu ráje.

Po počátečním období bouří a zmatků se stávají zážitky stále příjemnějšími a počínají směřovat k řešení. Celý proces vrcholí prožitkem „posvátného sňatku“ (hieros gamos). Partnerem při této svatbě je buď imaginární archetypální bytost, nebo zidealizovaná osoba ze života dotyčného. Vrcholný prožitek obvykle odráží skutečnost, že mužské a ženské aspekty osobnosti nabývají nové rovnováhy.

V této fázi lze prožívat stavy a obrazy, které jungovská psychologie interpretuje jako symboly reprezentující Já (Self). Toto Já je v Jungově pojetí jakýmsi transpersonálním centrem odrážejícím naši nejhlubší a pravou podstatu. Je srovnatelné s hinduistickým konceptem Atma-Brahma, s pojmem vnitřního boha. Ve vizionářských stavech se toto Já objevuje v podobě zdroje světla nadpřirozené krásy, drahých kamenů, perel, zářivých šperků a dalších podobných symbolických variací.

V procesu psychologické obnovy existuje obvykle stadium, kdy jsou zmíněné povznášející zážitky interpretovány jako osobní apoteóza, proces povyšující člověka do stavu vrcholného lidství, či dokonce do stavu zcela přesahujícího lidské dimenze. Jedinec se ztotožňuje s velkým vůdcem lidstva, spasitelem světa, či dokonce s pánem vesmíru. Tyto zážitky jsou často doprovázeny hlubokým pocitem duchovního znovuzrození, který vystřídá dřívější naléhavou tematiku smrti.

V okamžicích dokončování tohoto procesu a integrace má člověk obvykle vize ideální budoucnosti - nového světa řízeného láskou a spravedlností, v němž byly již všechny choroby a zlo překonány. Jakmile se zmírní intenzita celého procesu, dotyčný si uvědomí, že v celém tomto nesmírném dramatu šlo pouze o psychickou transformaci, která se odehrávala jen ve vnitřním světě.

Podle Perryho přivádí člověka proces obnovy na cestu osobního rozvoje - nazývaného v jungovské psychologii individuace - k plnějšímu uplatnění vlastního hlubšího potenciálu. Pozitivní výsledky těchto epizod a jejich bohaté souvislosti s archetypálními symboly z dávné historie zcela vylučují, že by mohl být proces obnovy pou-

hým chaotickým výplodem narušeného mozku. Více informací o tomto typu spirituální tísně lze nalézt v Perryho příspěvku do naší knihy, v eseji „Duchovní vývoj - sebeobnovení“.

Krise z otevření mimosmyslového vnímání (ESP)

Pro všechny stavy duchovní krize je velmi příznačný zvýšený výskyt intuitivních schopností a různých paranormálních jevů. V některých případech je však přívalem informací pocházejících z neobvyklých zdrojů (intuice, telepatie či jasnovidnost) natolik mohutný a chaotický, že zcela ovládne obraz a že představuje hlavní problém.

Mezi nejdramatičtější projevy otevření extrasensorického vnímání patří mimotělní zážitky. Při nich jako by se vědomí vzdalovalo od těla a kroužilo nezávisle a svobodně po okolí. Jednotlivec tak může z nadhledu pozorovat sám sebe, vidět, co se děje v blízkém okolí nebo i vnímat události odehrávající se v místech na míle vzdálených. Takové cestování mimo tělo se často vyskytuje v situacích blízkých smrti: hodnověrnost tohoto vidění na dálku opakovaně prokázal systematický výzkum.

Osoba prožívající dramatické otevření extrasensorických schopností bývá někdy v tak těsném kontaktu s vnitřními duševními procesy druhých, že se u ní projeví telepatické schopnosti. Takový jedinec mnohdy nevybíravým způsobem verbalizuje své přesné vhledy do obsahů myslí ostatních, což může někdy iritovat nebo poděsit jeho okolí a vést ke zcela zbytečné hospitalizaci. Přesné předvídaní budoucích situací i jasnovidné vnímání situací vzdálených (zvláště pokud se často opakují a přicházejí v působivých sledech) mohou vyvést z duševní rovnováhy nejen toho, kdo je zažívá, ale i jeho blízké, neboť jde o jevy vážně ohrožující naše pojetí reality.

Při takzvaných mediálních zážitcích pociťuje člověk ztrátu vlastní identity a získává identitu jiného jedince. Tento prožitek zahrnuje i přijetí podoby těla oné osoby, jejího držení, gest, výrazu obličeje, pocitů, a dokonce i myšlenkových procesů. Uznávání šamani, jasnovidci a duchovní léčitelé využívají takových zážitků řízeným a produktivním způsobem. Při duchovních krizích může jejich náhlý a nepředvídatelný výskyt spojený se ztrátou osobní identity (jež je obvykle doprovází) působit ovšem velmi hrozivým dojmem.

Někdy naplňuje život člověka prožívajícího krizi sled podivných a neočekávaných náhod spojujících svět vnitřních realit (sny a vizionářské stavy) s událostmi každodenního života. Tento jev poprvé rozpoznal a popsal Jung a nazval ho synchronicita. Je důležité si uvědomit, že tak výjimečná smysluplná shoda okolností představuje autentický jev, který by neměl být v soudobé psychiatrii opomíjen či odbýván jako projev bludného myšlení. Výjimečné projevy synchro-

nicity doprovázejí různé formy psychospirituální krize, zvláště když jsou způsobeny náhlým rozvinutím extrasensorických schopností.

V naší knize nabízí dramatickou osobní studii o této formě duchovní tísně Anne Armstrongová v eseji „Náročné zkoušky psychického otevření“.

Zážitky z minulých životů

Mezi nejdramatičtější a nejbarvitější transpersonální epizody provázející mimořádné stavy vědomí patří prožitky situací odehrávající se v jiných historických obdobích a jiných zemích. Obvykle jsou spojeny se silnými emocemi a fyzickými pocity. Osoby, okolnosti a historické prostředí jsou při nich často vykresleny do nejmenšího detailu. Jejich nejpozoruhodnějším aspektem je přesvědčivý pocit osobního znovuprožívání událostí, které jsme kdysi dávno prožili.

Právě tento typ prožitků inspiroval indickou víru v reinkarnaci a zákon karmy. Podle ní žije každý z nás dlouhý řetězec životů; kvalita našeho současného života je pak podmíněna našimi zásluhami i dluhy z životů minulých a zároveň předurčuje ráz naší budoucí inkarnace. Tyto představy hrají v různých formách důležitou roli ve všech velkých náboženstvích Indie i v duchovních systémech jiných částí Asie ovlivněných buddhismem. Podobné představy však existovaly zcela nezávisle na sobě v mnoha dalších kulturách i historických epochách. Ačkoliv není jasné, nakolik model minulých životů přesně popisuje zdroj těchto prožitků, jejich léčivý potenciál nás vyzývá, abychom brali tyto epizody zcela vážně, bez ohledu na to, co si myslíme o jejich původu a kořenech.

Pokud se obsah karmického prožitku plně vynoří v našem vědomí, může nám náhle „vysvětlit“ mnohé jinak nepochopitelné aspekty našeho každodenního života. Podivné problémy ve vztazích s určitými lidmi, bezdůvodné obavy, zvláštní sklony, stejně jako nejasné emoční a psychosomatické symptomy nyní nacházejí vysvětlení jako „karmické pozůstatky“ z předešlých minulých životů. Velmi často mizí poté, co je dotyčný karmický model plně a vědomě prožit.

Zážitky z minulých životů mohou představovat různé problémy. Předtím, než se jejich obsah plně vynoří do vědomí a sám se odhalí, člověk může v běžném životě prožívat silné emoce, fyzické pocity a vize, aniž by věděl, odkud přicházejí a co znamenají. Jelikož jsou prožívány mimo kontext, jeví se přirozeně jako nesrozumitelné a naprosto iracionální.

Další druh komplikací může nastat, když se obzvláště silný karmický prožitek začne dostávat do vědomí uprostřed každodenních činností a zasahuje do života. Dotyčný se může cítit nucen k vykonávání některých prvků karmického vzoru předtím, než je plně pro-

žil a pochopil nebo „dokončil“. Při vynořování zážitků z minulých životů se jedinci zdá, že osoby z jeho současného života hrály důležitou úlohu v „předchozích inkarnacích“, a může tak vyhledávat konfrontaci s rodinou či přáteli založenou na jeho prožitcích vzájemných vztahů v „minulém životě“. Tento druh aktivity může způsobit vážné a dlouhotrvající obtíže a komplikace ve vztazích s druhými lidmi, kteří nemají pro takové chování pochopení.

Problém může přetrvat dokonce i poté, kdy je prožitek z minulého života ukončen a jeho obsah i hluboký smysl jsou plně známy. Jedinec musí svou zkušenost porovnat s tradičními názory a hodnotami západní civilizace, ta však nemá pro tento fenomén vysvětlení. Pro člověka, který není pevně oddán konvenčnímu světovému názoru, to ale není obtížné. Prožitky jsou tak přesvědčivé, že prostě jejich sdělení přijímá, a dokonce se jimi cítí příjemně povzbuzen. Lidé hluboce ovlivnění racionálním pohledem na svět a tradiční vědeckou perspektivou bývají po setkání s tak znepokojivým, avšak vysoce přesvědčivým osobním zážitkem - ohrožujícím jejich světový názor - uvrženi do dlouhodobých zmatků a pochyb.

Vzhledem k bohatství literatury zabývající se prožitky minulých životů jsme esej na dané téma do naší knihy nezahrnuli. Zajímavé informace o těchto zážitcích a práci s nimi nabízí publikace Rogera Woolgera *Other Lives, Other Selves* (Jiné životy, jiná vyšší Já) nebo C. Bacha *Lifecycles* (Životní cykly).

Komunikace s duchovními průvodci a „channeling“

Při některých transpersonálních prožitcích se mohou někteří setkat s bytostmi, které projevují zájem o osobní vztah a zaujímají pozici průvodce, učitele, ochránce či prostě představují vhodný zdroj informací. Obvykle jsou vnímány jako lidé bez těla, nadlidská stvoření či božstva existující na vyšší úrovni vědomí, obdařená mimořádnou moudrostí.

Někdy mají zcela osobní podobu, jindy vystupují jako zářivé zdroje světla, jindy bez jakékoliv formy a jejich přítomnost je pouze pocíťována. Svá sdělení adresují příjemci většinou formou přímého myšlenkového přenosu nebo jinými mimosmyslovými prostředky. Někdy nabývá komunikace podoby slovního poselství.

Zvlášť zajímavým jevem této kategorie je „channeling“, který v posledních letech vzbudil mimořádnou pozornost veřejnosti a masových sdělovacích prostředků. Během zmíněného procesu předává příslušná osoba zprávy, jež do jejího vědomí zřejmě vstoupily z vnějšího zdroje, přičemž mluví v transu, používá automatického psaní či opakuje telepaticky sdělené myšlenky. Channeling hraje velmi důležitou roli v celé historii lidstva. Duchovními naukami takového pů-

vodu byly spisy mimořádného kulturního významu a působnosti, např. staroindické vědy, korán či Kniha Mormon.

Podobné zážitky mohou vyvolat vážnou krizi hlavně proto, že často jde o vysoce spolehlivé a kvalitní informace získané z velmi dobrého zdroje bez ohledu na jeho povahu. Příležitostně přináší channeling opakovaně přesné informace i o předmětech, s nimiž se dotyčný nikdy nesesetkal. Prožití takového jevu se pak považuje za nepopíratelný důkaz existence duchovních skutečností, což může vést u zastánců a odchovanců konvenčního vědeckého světového názoru k závažnému filozofickému zmatení.

Další zdroj problémů pramení z faktu, že duchovní průvodce obvykle vnímáme jako bytosti s vysokou úrovní vývoje vědomí, mimořádnou inteligencí a výjimečnou mravní integritou. To vede k inflaci ega u dotyčného příjemce: v tom, že byl vyvolen k zvláštnímu poslání, spatřuje důkaz své nadřazenosti. Výborný zdroj informací k dané tematice nabízí kniha Jona Klíma *Channeling*.

Zážitky blízké smrti

Světová mytologie, folklór a duchovní literatura obsahují mnoho živých popisů zážitků spojených se smrtí a umíráním. Celé posvátné texty byly věnovány výhradně detailnímu vylíčení posmrtné cesty člověka: tibetská a egyptská *Knihy mrtvých* a jejich evropský protějšek *Ars Moriendi* (Umění umírat).

V minulosti znevažovala západní věda tuto „funerální mytologii“ jako výplod fantazie a imaginace nevzdělanců. Situace se však radikálně změnila po vydání bestselleru Raymonda Moodyho *Život po životě*, neboť vědecky potvrdil, že umírání se může stát fantastickým transpersonálním dobrodružstvím. Jeho zpráva byla založena na svědectví 150 lidí, kteří prožili setkání se smrtí - v mnoha případech byli prohlášeni za klinicky mrtvé - avšak znovu nabyli vědomí a vypravovali své zážitky.

Moody popsal, že lidé s prožitkem blízké smrti mnohdy spatřili jakýsi barvitý, neuvěřitelně zhuštěný záznam celého svého života, živý přehled trávající několik vteřin. Vědomí se může za těchto okolností oddělit od těla a volně se vznášet nad celým výjevem, pozorovat jej se zvědavostí či nezúčastněnou pobaveností, popř. putovat do různých vzdálených míst.

Mnozí popisovali cestu tmavým tunelem či trychtýřem vedoucím ke světlu nadpřirozeného jasu a nádhery, k božské bytosti vyzářující nekonečnou, všeobjímající lásku, odpuštění a bezpodmínečné akceptování. Při osobním rozhovoru, vnímaném jako setkání s Bohem, byli dotyční poučeni o smyslu existence, jejich univerzálních zákonech a dostali příležitost zhodnotit svou minulost podle těchto no-

vých kritérií. Potom se rozhodli k návratu do všední reality a novému způsobu života v souladu s poznanými principy.

Pouze v jediném ze všech těchto doložených případů byl ošetřující lékař obeznámen s charakteristikami zážitků přiblížení se smrti, což je velmi zářející, zvláště když uvážíme, že se lékařská profese dnes a denně zabývá smrtí a umíráním. Od prvního vydání *Života po životě* se objevilo mnoho populárních knih i dalších studií na dané téma: všechny potvrdily Moodyho pozorování a získaly značnou pozornost veřejných sdělovacích prostředků.

Zážitky blízké smrti často vyvolávají spirituální krize, neboť drasticky mění představy o realitě u těch, kteří jimi procházejí. Tyto zcela nečekané události působí momentem překvapení: autonehoda v dopravní špičce nebo srdeční záchvat při joggingu mohou v několika vteřinách uvrhnout jejich protagonisty do fantastického vizionářského dobrodružství, které na kusy rozcupuje svět denní reality. Specifické komplikace doprovázející zmíněné prožitky analyzuje v této knize esej Bruce Greysona a Barbary Harrisové „Radíme při prožitcích blízké smrti“.

Jak už jsme poznamenali, mnozí lidé po těchto zážitcích získávají spirituální náhled na existenci, životní hodnoty i cíle založené na odhaleních, jichž se jim dostalo ve stavu blízké smrti, a projdou transformací charakteristickou pro všechny úspěšně završené duchovní krize. Díky nedávnému rozšíření nových informací v knihách Raymonda Moodyho a dalších budou jedinci, kteří se v budoucnu ocitnou v blízkém kontaktu se smrtí, připraveni na tyto otřesné zážitky pravděpodobně lépe.

Zážitek blízkých setkání s UFO

Prožitky setkání s objekty vyhlížejícími jako mimozemské kosmické lodi či bytostí, nebo dokonce zážitky únosu těmito bytostmi mohou často vyvolat vážnou emoční a intelektuální krizi, která má obecně mnoho rysů společných se stavy spirituální krize. Jung věnoval „létajícím talířům“ zvláštní studii a předpokládá, že tyto fenomény by mohly být spíše archetypálními vizemi vycházejícími z kolektivního nevědomí lidstva než mimozemskými návštěvami vzdálených civilizací. Svou teorii dokládá pečlivou analýzou legend o létajících talířích, jež se zrodily v průběhu lidských dějin, a zprávami o jejich skutečném objevení, vyvolávající občas krize a masovou paniku.

Popisy pozorování UFO se typicky zmiňují o světlech nezvyklé nadpřirozené kvality, připomínající záři zmíněnou v mnoha zprávách o vizionářských stavech. Často se zdůrazňuje, že protagonisté těchto setkání mají své výrazné paralely ve světě mytologie a náboženství, jež vycházejí z kolektivního nevědomí.

Zprávy o únosech nežádka zahrnují i takové příhody jako tělesné prohlídky a vědecké experimenty, jež jejich účastníci pocítují jako nepředstavitelná muka. To je sblížuje se šamanskými krizemi a tvrdými zkouškami, jež musejí podstoupit účastníci iniciačních rituálů přechodu v domorodých kulturách. Tento aspekt fenoménu UFO analyzuje esej Keitha Thompsona „Zážitek setkání s UFO jako krize transformace“ v druhé části knihy.

Motiv cizích kosmických lodí a vesmírných letů popsaných těmi, kteří byli údajně pozváni k takové projížďce, má své paralely v duchovní literatuře: připomeňme kočár vědského boha Indry či ohnivý stroj v biblickém Ezechielově podání. Bájné krajiny a města navštívená během takových cest připomínající vize ráje, nebeských sfér a měst světla.

Pro náš předpoklad, že zážitky setkání s UFO mohou vyvolat duchovní krizi, existuje i další důvod; podobným problémem jsme se zabývali už v souvislosti s duchovními průvodci a channelingem. Cizí návštěvníci jsou často nazíráni jako příslušníci civilizací stojící na nesrovnatelně vyšším vývojovém stupni než my - a to nejen technologicky, nýbrž i intelektuálně, morálně a duchovně. Takové kontakty mají většinou silné mystické zabarvení a bývají spojeny s hlubokými vhledy kosmického významu.

Pro ty, kterým se dostalo takové zvláštní pozornosti, je velmi snadné tyto zážitky interpretovat způsobem naznačujícím jejich vlastní jedinečnost. Mohou mít pocit, že přitahují zájem vyšších bytostí z pokročilých civilizací, neboť jsou nějak výjimeční a obzvláště vhodné ke zvláštním účelům. V jungovské terminologii je takováto situace, kdy jedinec tvrdí, že archetypální svět neovladatelně touží po jeho vlastní osobě, nazývána „inflation ega“.

Z výše uvedeného vyplývá, že existují dobré důvody k hypotéze, že „blízká setkání“ vedou k transpersonálním krizím. Aby mohli lidé vystaveni působení podivného světa fenoménu UFO náležitě asimilovat své zážitky, potřebují pomoc odborníků, kteří se vyznají jak v archetypální psychologii, tak v základních charakteristikách popísaného fenoménu.

Stavy posedlosti

Jedinci prožívající tento typ transpersonální krize mají zřetelný pocit, že jejich duše i tělo byly zachváceny a jsou kontrolovány bytostí či energií vyznačující se osobními charakteristikami. Vnímají ji jako nepřátelský a rušivý prvek vstupující zvenčí do jejich osobnosti. Zdá se jim, že je napadá a působí v nich zmatek jakási bytost bez těla, démonické stvoření nebo zlý člověk, který se jich zmocnil prostřednictvím černé magie či čarodějnických postupů.

Tento stav se projevuje v mnoha různých typech a stupních. Někdy zůstává skutečná podstata poruchy skryta. Jsou pro ni charakteristické vážné psychopatologické projevy jako antisociální, až protizákonné jednání, vražedná agrese, či dokonce sebedestruktivní chování, sebevražedná deprese, sexuální promiskuita a deviace nebo nadměrné požívání alkoholu a drog. Teprve po zahájení zážitkové psychoterapie je „posedlost“ dotyčné osoby identifikována jako základ zmíněných problémů.

Během zážitkového sezení se může obličej posedlého člověka náhle stáhnout v křeči a nabýt podoby ďábelské masky, oči získat divoký výraz. Ruce a tělo se svíjejí v podivných pozicích a hlas se zcela změní, takže zní jakoby z jiného světa. Dáme-li příslušné situaci volný průběh, začne celé sezení nápadně připomínat exorcismus v katolické církvi či rituály vymítání zlých duchů v různých domorodých kulturách. Vyřešení často přichází až po dramatických epizodách spojených s dušením, prudkým zvracením, horečnou fyzickou aktivitou, či dokonce dočasnou ztrátou kontroly. Tyto stavy mohou být nesmírně léčivé a transformativní a nezdědka vyústí v hlubokou duchovní konverzi zúčastněné osoby.

V jiných případech si je posedlý člověk jasně vědom přítomnosti cizí bytosti a usilovně se jí brání, aby ovládl její působení. V extrémním případě se vynoří taková situace zcela spontánně v každodenním životě - a to ve stejné podobě jako při zážitkových sezeních. Tehdy dotyčného obvykle mimořádně vyděsí a on se cítí zoufale osamocen: příbuzní, přátelé a často i terapeuti mají totiž tendenci ho zavrhnout. Na chování takto posedlého jedince reagují mnohdy s podivnou směsicí metafyzického strachu a morálního odsouzení. Často ho označí za prostředníka zlých sil a odmítají s ním jakýkoliv další kontakt.

Navzdory skutečnosti, že je zmíněný stav spojen s mnoha odpuzujícími projevy chování a negativní energií, patří zcela jasně do kategorie duchovní krize. Démonický archetyp je samou svou podstatou transpersonální, neboť představuje negativní zrcadlový obraz božského. Často se zdá, že jde o „prahový fenomén“ srovnatelný s úlohou odstrašujících strážců bran orientálních chrámů: brání totiž přístupu k hlubší duchovní skutečnosti, jež se obvykle vynořuje po úspěšném překonání stavu posedlosti. S pomocí člověka, který se nedá zastrašit neobvyklou povahou tohoto stavu a je s to podpořit jeho plnou manifestaci ve vědomí, lze negativní energii rozptýlit, takže nastává pozoruhodné uzdravení.

Podrobnější informace o stavech posedlosti vnímaných jako invaze zlých duchů nabízí práce Wilsona van Dusena.

Z uvedených faktů vyplývá, že se duchovní krize projevuje v mnoha formách. Naše pokusy porozumět transformačním krizím

a klasifikovat je představují pouze počáteční fázi úsilí, jsoucího zatím ještě v plenkách. Naše pokusy v této oblasti mají proto spíše předběžný a průzkumný ráz. Nicméně doufáme, že tyto poznatky pomohou jedincům procházejícím spirituálními krizemi a inspirují další výzkum.

Pokud jde o takové jevy jako posedlost, channeling, setkání s UFO nebo vzpomínky na minulé životy, mnohé z nich představují tak fundamentální výzvu západní vědecké koncepci, že se můžeme jen dohadovat o jejich skutečných zdrojích. V nesčetných případech jsme se však přesvědčili, že zmíněné stavy nemusí nutně vést k duševní chorobě. Pokud k nim přistupujeme ohleduplně a s citlivou podporou, mohou naopak vyústit v pozoruhodné uzdravení a u dotyčného člověka probudit spirituální hodnoty, pozitivnější pohled na svět a vyšší výkonnost v každodenním životě. Z tohoto důvodu musíme brát krize zcela vážně - a to bez ohledu na to, jak podivnými se mohou někdy jevit jejich projevy, pokud je posuzujeme z hlediska našich tradičních názorů a přesvědčení.

R. D. Laing

**Transcendentální zkušenost
ve vztahu k náboženství
a psychóze**

*Osvětlení bylo stále jasnější a jasnější, burácení stále bla-
sitější, a já měl pocit kolébání. Nakonec jsem si uvědomil,
že vystupuji ze svého těla, zcela zabalen ve světelném ob-
laku... Cítil jsem, že bod vědomí, mé já, obklopené vlnami
světla, se rozšiřuje... Byl jsem pouhým vědomím bez jaké-
hokoli tvaru, bez jakéhokoliv tělesného přívěsku i bez ja-
kéhokoliv pocitu či vjemu zprostředkovaného smysly,
zcela ponořen v moři světla... Nebyl jsem to už já, přesněji
řečeno nebyl jsem to já v podobě mi důvěrně známé, v po-
době nepatrného bodu vědomí spoutaného v těle. Stal
jsem se širokým kruhem vědomí, v němž bylo naopak
pouhým bodem tělo a koupal jsem se ve světle a stavu
vzrušení a štěstí, jaké lze jen stěží popsat.*

Zážitek meditace popsany Gopi Krišnou,
Kundaliní - vývojová energie v člověku

Všeobecně rozšířený názor, že psychózy jsou duševními chorobami, které lze v rámci lékařského modelu adekvátně vyložit a léčit biologickými prostředky, měl sice značný vliv, nebyl však přijímán jednomyslně. Mnozí kliničtí lékaři i teoretici předložili významné interpretace psychotického procesu, jež jsou svou podstatou čistě psychologické, a vypracovali léčebné postupy existující zcela mimo rámec medicíny.

Další pak vystoupili s tezí, že dominantní role, kterou v přístupu k psychózám hraje lékařský model, nemůže být vědecky ospravedlnitelná, neboť u většiny stavů léčených psychiatry nebyly zjištěny žádné zvláštní biologické příčiny. Současná situace tedy neodráží skutečný stav věci, nýbrž celou škálu faktorů historické, politické, právní a ekonomické povahy. Thomas Szasz, jeden z nejotevřenějších zastánců zmíněného názoru, zašel dokonce tak daleko, že hovoří a píše o „mýtu duševní choroby“.

Skotský psychiatr R. D. Laing, pravděpodobně nejradikálnější a nejkontroverznější postava současné psychiatrie, spojuje ve svém svérázném přístupu k problematice psychózy pronikavou kritiku západní společnosti s originální psychologickou interpretací a léčbou tohoto stavu. V celé řadě svých děl podrobuje kritice samy kořeny moderního psychiatrického myšlení. Obvykle je považován za představitele „antipsychiatrie“, bnutí podníčeného jihoafrickým lékařem a psychoterapeutem Davidem Cooperem, ačkoliv on sám tuto nálepku odmítá.

Podle Laingova názoru nelze chápat psychózy jako abnormální biologické procesy lidského těla, nýbrž jako výsledek narušených vzorců mezilidské komunikace. Odráží se v nich problém důležitých vztahů s jednotlivci, malými skupinami (např. rodinou) a celou společností jako celkem.

Jeho názory znamenají radikální a revoluční rozchod s myšlením převládajícím v této oblasti. „Duševně zdraví“ nejsou doopravdy zdraví a psychotici nejsou ve skutečnosti tak šílení, jak se někdy zdají. Moderní společnost je totiž založena na popření vyššího Já a vnitř-

ních prožitků; je nebezpečně šílená a psychotici (sbledávající její hodnoty naprosto neúnosnými) nejsou schopni se jim přizpůsobit.

Psychotiky označujeme jedince s celkově rozpolcenou životní zkušeností, neboť jejich spojení se světem a lidskou společností je neuspokojivé a jejich vztah k vyššímu Já je narušený. Uchýlením se do světa fantazií vycházejících z nevědomí unikají de facto z reality, protože ji považují za nepřijatelnou. Výsledkem takového postoje je nenaplněná existence provázená strachem, zoufalstvím, samotou a pocitem izolace.

Takoví lidé vnímají svou existenci jako nereálnou, oddělenou od běžného světa i od svých těl - jejich identita a autonomie se pro ně stává neustále spornou, nejednoznačnou záležitostí. Strach ze ztráty sebe samých je tak všepoblcující, že jsou nakonec více zaujati myšlenkou sebezáchovy než usilováním o sebeuspokojení. Laing nazývá tento stav „ontologická nejistota“.

Podle něho nevěnují psychiatři náležitou pozornost vnitřním prožitkům psychotiků, neboť je považují za patologické a nepochopitelné. Pečlivé pozorování a výzkum ovšem dokazují, že tyto zážitky mají hluboký význam a že sám psychotický proces může být léčivý. Laing věří, že psychotici mohou v mnoha ohledech poučit psychiatry více než oni své pacienty. „Psychiatrický obřad“ skládající se z vyšetření, diagnózy a léčby degraduje klienty jako lidské bytosti a narušuje léčivý potenciál procesů probíhajících v jejich nitru.

Laingova psychoterapeutická strategie vylučuje biologickou léčbu, a zdůrazňuje naopak význam mezilidských interakcí a vztahů, a to jak na úrovni komunikace dvou lidí mezi sebou, tak v širším rámci celého terapeutického týmu. Zážitky vystupující z nevědomí považuje za cenné, významné a smysluplné: jejich přijetí a uznání usnadňuje totiž komunikaci a vede k uzdravení. Prosazuje zřízení speciálních institucí, kde by se lidem dostalo podpory a účastně empatie do jejich problémů, protože obojí usnadňuje léčebný proces.

R. D. Laing se narodil roku 1927 ve skotském Glasgow. Studoval na tamní univerzitě a získal doktorát medicíny. Se světem duševně nemocných se seznámil za dvouletého psychiatrického působení v britské armádě. V letech 1956 až 1962 řídil klinický výzkum v Tavistock Institute of Human Relations v Londýně, v letech 1962 až 1965 stál v čele Langham Clinic v Londýně. V téže době založil kliniku Kingsley Hall, kde vedl unikátní experiment spočívající v léčbě psychotických pacientů bez použití útlumových léků. Tyto své aktivity, vycházející z jeho terapeutické filozofie, rozvíjel dále ve Philadelphia Association - organizaci zabývající se nejen problémy psychózy se zaměřením na terapii pacientů, ale i na vzdělávání odborníků a laické veřejnosti prostřednictvím přednášek a knižních publikací. Zvláštní zmínku si zaslouhuje skutečnost, že celý rok 1973 strávil na Ceylonu studiem buddhistické školy théraváda a meditační techniky vipassana. V po-

sledním desetiletí dělí svou odbornou činnost mezi psaní, soukromou praxi, poradenskou a přednáškovou činnost.

Laing je autorem mnoha článků v odborných časopisech a odborných publikacích, např. Rozpolcené já, Já a ti druhí, Politika zážitků, Pták z ráje, Rozum a násilí, Pouta, Skutečnosti života, Hlas zkušenosti, Politika rodiny, Máš mě rád?, Zdraví, šílenství a rodina a autobiografické knihy Wisdom, Madness, and Folly (Moudrost, šílenství a bláznovství).

V následující studii jde Laing podstatně dál - až za pouhé uznání psychologického významu nevědomého obsahu psychotických zážitků. Explicitně rozpoznává a zdůrazňuje hodnotu transcendentálního aspektu těchto prožitků a mimořádný význam duchovní dimenze v lidském životě. Jeho rozbor historického významu vizionářských zážitků a upozornění na naléhavou potřebu jasně rozlišovat mezi patologií a mysticismem mají i pro sledovanou problematiku spirituálních krizí velký význam.

Musíme mít na paměti, že žijeme ve věku, kdy se nám půda se souvívá pod nohama a základy se otřásají. Pokud jde o jiné doby a jiná místa, nemohu se vyjádřit. Pravděpodobně tomu tak bylo vždy. Rozhodně však víme, že dnes tomu tak opravdu je.

Za takových okolností máme všechny důvody pocítovat nejistotu. Je-li sám základ našeho světa předmětem pochyb, utíkáme se do různých děr v zemi, schováváme se do různých rolí, funkcí, identit a mezilidských vztahů. Pokoušíme se žít ve vzdušných zámčích, neboť v našem sociálním kosmu neexistuje pevná půda, na níž bychom mohli stavět. Svědky tohoto stavu věcí jsou právě tak lékaři jako kněží. Každý někdy nazírá týž fragment celkové situace poněkud odlišným způsobem; a často se zabýváme různými aspekty původní katastrofy.

V tomto eseji hodlám poukázat na souvislost mezi transcendentními zážitky, jež mohou někdy vyústit v psychózu, a prožitky Boží existence tvořící pramen všech náboženství.

Na jiném místě jsem se již zmínil o způsobu, jakým někteří psychiatři začínají pochybovat o svých klinicko-lékařských kategoriích vymezujících pojetí šílenství. Pevně věřím, že pokud začneme chápat duševní zdraví a šílenství v existenciálním a sociálním rámci, budeme si schopni (jak kněží, tak lékaři) mnohem zřetelněji uvědomit, že jde o problémy a dilemata týkající se celé společnosti.

Hlavními klinickými termíny pro duševní choroby, u nichž dosud nebyl zjištěn žádný organický základ, jsou schizofrenie, manio-depresivní psychóza a involuční deprese. Ze sociálního hlediska je charakterizují odlišné formy chování, jež jsou v naší společnosti považovány za deviantní. Lidé se tak chovají proto, že jejich zkušenost se sebou samými je odlišná. Existenciálnímu významu těchto neobvyklých zážitků bych se rád věnoval ve svém eseji.

Zkušenost je šílená tehdy, překročí-li horizont našeho zdravého rozumu, respektive toho, co společnost za zdravý rozum považuje.

Jaké okruhy zážitků sem spadají? Nepochybně ty, jež přinášejí ztrátu základů; na nichž obvykle „vnímáme“ svět, který společně sdílíme. Naše původní cíle ztrácejí na ceně, původní významy pozbývají smyslu; pevně vymezené hranice mezi představou, snem a vnějšími vjemy ztrácejí svou někdejší platnost. Může se nám zdát, že vnější události byly magicky vytvořeny. Naše sny se nám mohou jevit jako přímá komunikace s druhými: imaginace se může jevit jako objektivní realita.

Nejradikálnější je však skutečnost, že jsou otřeseny samy ontologické základy. Existence fenoménů se proměňuje a sám fenomén bytí se nám nevyjevuje tak jako kdysi. Člověk je vržen do prázdnoty nebytí, v níž se jeho osobnost hroutí. Nenalézá tam žádnou oporu, nic, čeho by se mohl zachytit, snad až na několik fragmentů vraku své někdejší osobnosti, trochu vzpomínek, jmen, zvuků, jeden dva předměty, jež udržují spojení se světem už dávno ztraceným. Tato prázdnota však nemusí být zcela pustá. Může být zabydlena vizemi a hlasy, duchy, podivnými zjevy a přízraky. Kdo nezažil, jak nepodstatné a bezvýznamné je pozlátko vnější reality, jak bezvýznamná její tvář, nedokáže si plně uvědomit nádhernou a bizarní skutečnost, jež ji může nahradit nebo existovat paralelně s ní.

Pokud člověk zešílí, dochází k hluboké transpozici jeho postavení vzhledem ke všem oblastem bytí. Zážitkové centrum se přesouvá z ega do oblasti transpersonálního Já, pozemský čas se stává čistě anekdotickým a pouze věčnost něco znamená. Šílený jedinec je logicky zcela zmatený: plete si ego s transpersonálním Já, vnitřní svět se světem vnějším, přirozené s nadpřirozeným. Nicméně navzdory své ubohosti a rozkladu osobnosti se pro nás stává zprostředkovatelem, tlumočnickem posvátného. Jako vyhnanec z jeviště bytí - jak jej důvěrně známe - je pro nás návštěvníkem odjinud, cizincem kynoucím nám z pustiny, kterou bloudí. Ta však může být zabydlena bytostmi, o nichž se nám nikdy ani nesnilo. Říkávalo se jim démony a duchové. Člověk, který se v této pustině pohybuje, přestává vnímat sebe samého, své pocity a své postavení v nám známém světě. Říká nám, že je mrtev. My jsme však vyrušeni jeho šíleným duchem ze své pohodlné jistoty, neboť na nás dotírá svými vizemi a hlasy, jež nám připadají natolik nesmyslné, že se cítíme povoláni ho od nich osvobodit a očistit, abychom ho vyléčili.

Šílenství však není vždy pouhou poruchou, sestupem. Mnohdy znamená průlom, vzestup. Potenciálně se v něm skrývá osvobození a obnova stejně jako zotročení a existenciální smrt.

Dnes máme k dispozici stále více svědectví těch, kteří prošli zkušeností šílenství. Přesnější informace podává antologie *The Inner World of Mental Illness: A Series of First-Person Accounts of What It*

Was Like (Vnitřní svět duševní nemoci. Řada osobních svědectví o tom, jaké to je), vydal Bert Kaplan, (New York, Harper and Row, 1964). Chtěl bych poněkud obsírněji citovat jedno z dřívějších svědectví, jež uvádí Karl Jaspers ve *Všeobecné patologii* (Manchester University Press, 1962):

„Věřím, že jsem si tu nemoc způsobil sám. Při pokusu vstoupit do jiného světa jsem potkal jeho přirozené strážce, ztělesnění svých vlastních slabostí a chyb. Zpočátku jsem si myslel, že jsou tito démoni obyvateli jiného světa, kteří si se mnou mohou pohrávat jako s míčem, neboť jsem vstoupil do těchto oblastí zcela nepřipraven, a navíc jsem ztratil cestu. Později jsem si myslel, že jsou to odštěpené části mé vlastní mysli (mých vášní), jež existují ve volném prostoru kolem mne a živí se na mých pocitech. Věřil jsem, že každý člověk chová v sobě něco podobného, ale nevnímá to - díky ochrannému a úspěšnému klamu pocitu vlastní osobní existence. Domníval jsem se, že šlo o umělý produkt mé paměti, myšlenkových komplexů atd., loutku dostatečně krásnou zvnějšku, avšak zcela nereálnou uvnitř.

V důsledku zkaleného vědomí se v mém případě stalo mé osobní já zcela propustným. Skrze ně jsem chtěl proniknout blíže k vyšším zdrojům života. Měl jsem se na to po dlouhou dobu připravovat tím, že bych v sobě probouzel vyšší, neosobní Já, neboť „nektar“ není určen pro rty smrtelníků. Takto působil destruktivně na nižší, živočišně-lidské já a roztrávil ho na kousky. Ty byly postupně rozptýleny, loutka byla skutečně rozbita a tělo poškozeno. Vynutil jsem si předčasný přístup ke „zdroji života“, za což na mou hlavu dopadla kletba „bohů“. Příliš pozdě jsem zjistil, že mě vedly temné síly. Poznám jsem je až tehdy, kdy už získaly příliš mnoho moci. Už nebylo cesty zpět. Teď jsem tedy měl ten svět duchů, po němž jsem tolik toužil. Démoni vystupovali z propasti jako Kerberos a odmítali vpustit ty, kteří neměli povolení. Rozhodl jsem se, že svedu boj na život a na smrt. To pro mne znamenalo rozhodnout se pro smrt, neboť jsem musel odhodit všechno, co podporovalo nepřítel, ale bylo to také všechno, co udržovalo život. Chtěl jsem však přijmout smrt, aniž bych zešílel, a stál jsem před Sfinxou: buď skončíš v propasti ty, nebo já!

Potom přišlo osvícení. Uložil jsem si půst, a tak jsem poznal pravou podstatu svých svůdců. Byli to kuplíři a podvodníci mého dražého osobního já, které se ukázalo stejně nicotným jako oni. Postupně se vynořilo daleko širší a obsáhlejší Já, a tak jsem mohl opustit svou někdejší osobnost s veškerým jejím doprovodem. Jasně jsem viděl, že tato bývalá osobnost nikdy nemohla vstoupit do transcendentních sfér. Jako výsledek toho všeho jsem pocítoval strašlivou bolest, jakousi ničivou ránu; byl jsem však zachráněn: démoni se scvrkli, vytratili, zahynuli. Běžné já složené z obvyklých lží, přetvářky, se-

beklamů, představ vyvolaných z paměti, ono já, které je právě takové jako u druhých lidí, ve mně vyrostlo znovu. Avšak v jeho pozadí a nad ním se rozprostíralo Já větší a obsáhlejší, které na mne učinilo hluboký dojem čímsi trvalým, věčným, neměnným, nesmrtelným, posvátným - a to se od té doby stalo mým ochráncem i útočištěm. Věřím, že by mnoha lidem prospěla možnost seznámit se s tímto vyšším Já a faktem, že existují jedinci, kteří onoho cíle skutečně dosáhli mírnějšími prostředky.“

Uvedené svědectví komentuje Jaspers takto: „Takové interpretace sebe samého zřejmě vznikají pod vlivem bludných tendencí a hlubokých psychických sil. Vycházejí z intenzivních zážitků a bohatství takovýchto schizofrenních zkušeností přímo vyzývá pozorovatele i vnímavého pacienta, aby je nepovažovali pouze za chaotickou směsici obsahů vědomí. Mysl a duch jsou v patologickém duševním životě přítomny stejně jako ve zdravém. Interpretace tohoto druhu musejí však být osvobozeny od všech kausálních hledisek. Jediné, čeho mohou docílit, je vrhnout světlo na duševní obsahy a zařadit je do určitého kontextu.“

Spíše bych řekl, že dotyčný pacient popsal s jasností (kterou bych já sám sotva zdokonalil) své hledání se všemi jeho léčkami a nebezpečími. Hledání ho nakonec přivedlo (jak sám poznal) k transcendentnímu cíli. Jaspers stále ještě označuje tento zážitek za patologický a nebere v úvahu pacientovu vlastní konstrukci. Avšak jak vlastní prožitek, tak konstrukce (ve svém vlastním kontextu) považuji za dostatečně přesvědčivé.

Abych to blíže objasnil: hovořím o určitých *transcendentálních prožitcích*, o nichž se domnívám, že jsou původním pramenem všech náboženství. Někteří psychotici mají transcendentální zážitky. Pokud si pamatují, nikdy předtím takové prožitky neměli a často je potom už znovu nemívají. Neříkám však, že psychotický zážitek musí nezbytně obsahovat tento prvek očividněji než prožitky duševně zdravých lidí.

Ocitne-li se člověk v takových oblastech, bude se chovat podivně. Na jiných místech jsem už do detailů popsal okolnosti, které zřejmě způsobují tento přechod do transcendentálních oblastí, přinejmenším v určitých případech. Zároveň jsem se zmínil o hrubé mystifikaci, jaké se dopouští jazyk a myšlení klinické medicíny, jsou-li aplikovány na fenomén šílenství, ať už jako sociální skutečnosti či existenciálního zážitku.

Schizofrenik může být opravdu šílený a on šílený je, nikoliv však nemocný. Ti, kteří prošli šílenstvím, mi sdělovali, že jim tento zážitek i to, co jim bylo zjeveno, připadalo jako opravdová mana nebeská. Ačkoli může být celý život dotyčného takovou vizí změněn, je velmi těžké nepochybovat o její věrohodnosti. A navíc - ne každý z nich se k nám zase vrátí.

Máme tedy klasifikovat tyto zážitky jako pouhý projev patologického procesu či určitého odcizení? Domnívám se, že nikoliv.

Přestože už byly vysloveny proti různým školám psychoanalýzy a hlubinné psychologie téměř všechny možné námitky, jednu z jejich velkých zásluh rozhodně nelze popíít: zřetelně rozpoznaly klíčový význam zážitků každého jednotlivce ve vztahu k jeho vnějšímu chování, zvláště v souvislosti s „nevědomím“.

Dosud přetrvává názor, že existuje určitý vztah mezi být duševně zdráv a být nevědomý či přinejmenším nebýt si příliš vědom „nevědomého“ a že určité formy psychózy představují poruchu chování způsobenou expanzí „nevědomí“.

To, co Freud a Jung nazývali „nevědomím“, je právě to, čeho si my (díky svému historicky podmíněnému odcizení) nejsme vědomi - což ovšem neznamená, že by musela být tato oblast nutně nebo zásadně nevědomá.

Tvrzením, že my, kteří se považujeme za zdravé, jsme mimo svou mysl, rozhodně nehodlám pouze spřádat nesmyslné paradoxy. Myslím rozumím to, čeho si ego není vědomo. Nejsme si vědomi svých vlastních myslí. Naše myslí však nejsou nevědomé. Jsou si totiž zcela vědomy nás samých. Zeptejte se sami sebe, kdo a co je to ten, který sní naše sny. Naše nevědomá mysl? Ten snílek, který sní naše sny, toho ví o nás mnohem více než my o něm. Jen naše prapodivné odcizené postavení způsobuje, že prožíváme zdroj, Pramen života jako Ono. Mysl, již si nejsme vědomi, si je vědoma nás. Jsme to my, kdo se nalézá mimo vlastní mysl. Není však nutné, abychom si nebyli vědomi svého vnitřního světa.

Většinou si jeho existenci neuvědomujeme.

Mnozí do něho ale vstupují bohužel bez jakéhokoliv vedení, směšují vnější skutečnosti s vnitřními a vnitřní s vnějšími, a většinou proto ztrácejí schopnost adekvátně jednat v běžných vztazích.

Nemusí to tak být. Proces vstupu z tohoto světa do *druhého* a návrat z onoho světa do *toboto* je stejně „přirozený“ jako smrt a porod či vlastní narození. Náš svět se však onoho světa nesmírně obává, a přítom si ho vůbec není vědom. Proto není překvapující, když se „realita“ - předivo tohoto světa - protrhne a člověk, jenž vstoupil do jiného světa, je zcela ztracen, vyděšen a u druhých lidí se setkává jen s nepochopením.

V určitých případech může člověk od narození slepý podstoupit operaci, která mu vrátí zrak. A výsledek? Často trápení, zmatek a dezorientace. Světlo, které osvětluje šílence, je však světlem nadpozemským. Nevěřím však, že by šlo o pouhou projekci, emanaci jeho pozemského ega. Je ozářen světlem větším než on sám. Světlem, které ho může spálit.

„Onen“ svět však není bitevním polem, na němž psychické síly (odvozené či odkloněné, vytěsněné či sublimované ze svých původních

objektových katexí) svádějí imaginární boj. Takové síly však mohou zastírat tyto i takzvané vnější reality. Když Ivan v *Bratřech Karamazovych* tvrdí: „Neexistuje-li Bůh, všechno je dovoleno,“ neprohlašuje tím: „Může-li být mé superego ve své projektované podobě odstraněno, mohu dělat s dobrým svědomím cokoliv.“ Říká: „Existuje-li *pouze* mé svědomí, pak nemá má vůle žádnou absolutní platnost.“

Úkolem lékaře (psychoterapeuta, analytika) by v určitých případech mělo být vyvést klienta z tohoto světa do jiného. Poskytnout mu v onom světě vedení a přivést ho zase zpět.

Člověk vstupuje do onoho světa tak, že prolomí ulitu. Nebo také dveřmi, přes přepážku; opona se otevírá nebo zvedá, závoj je odstraněn. Není to totéž jako sen. Je to „skutečné“, jiné než sen, představa, vjem nebo fantazie. Sedm závojų, sedm pečeti, sedm nebi.

Naše „ego“ je nástrojem pro život v *tomto* světě. Pokud je „ego“ narušeno či zničeno (neřešitelnými protiklady v určitých životních situacích, jedy, chemickými změnami atd.), může být jedinec vystaven působení tohoto jiného světa.

Svět, do něhož člověk vstupuje, schopnost tento svět vnímat, se zdají být zčásti závislé na stavu „ega“.

Znakem naší doby je (více než cokoli jiného) ovládnání a kontrola vnějšího světa a téměř úplné zanedbání světa vnitřního. Pokud hodnotíme lidskou evoluci z hlediska znalosti vnějšího světa, pak můžeme v mnoha ohledech hovořit o pokroku.

Hodnotíme-li však z hlediska vnitřního světa a jednoty vnitřního a vnějšího, pak musí být náš soud diametrálně odlišný.

Z hlediska fenomenologického mají termíny „vnitřní“ a „vnější“ jen nepatrnou platnost. V celé této oblasti jsme omezeni pouze na verbální prostředky - slova jsou prostě prstem ukazujícím na měsíc. Jednou z nesnází, s nimiž se potýkáme při řešení této problematiky, je skutečnost, že předmětem pochyb a diskusí je už sama existence vnitřních realit.

Pod pojmem „vnitřní“ míním reality nevyznačující se obvykle žádnou vnější, objektivní existencí, tzn. představy, sny, fantazie, trans, stavy kontempace a meditace, tedy reality, s nimiž moderní člověk většinou není ve styku.

Nikde v bibli například nenalezneme žádný argument pro *existenci* bohů, démonů a andělů. Nemůžeme se domnívat, že by lidé apriorně věřili v Boha: oni prostě prožívali Jeho přítomnost. Totéž platilo i pro jiné duchovní síly. Člověk se neptal, zda Bůh existuje, nýbrž zda je tento Bůh největším Bohem ze všech, či zda je jediným Bohem - popř. na to, jaký je vztah mezi různými duchovními silami navzájem. Dnešní všeobecná veřejná debata se ovšem netýká věrohodnosti Boha, jeho postavení ve spirituální hierarchii různých duchů atd, nýbrž řeší otázku, zda Bůh či jiní duchové vůbec existují či zda vůbec kdy existovali.

Podstatu duševního zdraví dnes spatřujeme převážně ve schopnosti přizpůsobit se vnějšímu světu - světu interpersonálnímu, světu lidské kolektivity.

Protože je ale tento vnější svět téměř úplně vzdálen a odcizen světu vnitřnímu, znamená jakýkoliv přímý osobní kontakt s vnitřním světem nesmírné riziko.

Aniž si je toho vědoma, společnost doslova *bladoví* po vnitřním světě, a proto až hrozivě vzrůstá poptávka po lidech, kteří by jeho přítomnost evokovali „bezpečným“ způsobem, jenž nemusí být brán zcela vážně. Ambivalence zůstává však vzhledem k tomuto světu neméně intenzivní. Jaký pak div, že seznam umělců totálně na tomto úskalí za posledních 150 let ztroskotavších je tak dlouhý: Hölderlin, John Clare, Rimbaud, Van Gogh, Nietzsche, Antonin Artaud, Strindberg, Munch, Bartók, Schumann, Büchner, Ezra Pound a další.

Ti, kdo přežili, oplývali výjimečnými vlastnostmi: smyslem pro tajnostkářství, šibalstvím a prohnaností - a střízlivě realistickým odhadem rizik, která podstupují. Rizik hrozcích jim nejen v duchovních oblastech, v nichž se pohybovali, ale i v nenávisti jejich současníků, ke komukoli, kdo takové dobrodružství podstoupí.

Pojďme je tedy *lěčit*. Básníka, který si plete skutečnou ženu se svou Múzou a podle toho také jedná... Mladého muže, který usedá na loď, aby hledal Boha.

Pokud se vnější svět připraví o jakoukoliv možnost osvícení z nitra, upadne do temnoty. Žijeme ve věku temnoty. Stav vnější temnoty je stavem hříchu, tj. odcizení nebo vzdálení se Vnitřnímu Světlu. Určité činy vedou k ještě většímu odcizení, jiné nám naopak pomáhají nebýt zcela vzdálení. Ty první jsou špatné, druhé dobré.

Způsobů, jak lze zabloudit, je celá řada. Šílenství rozhodně nepatří k těm jednoznačným. Antišílenství kraepeliníánské psychiatrie představuje přesný doplněk „oficiální“ psychózy. Doslovně a zcela vážně: je *šílené*, rozumíme-li šílenstvím jakékoliv radikální odcizení subjektivní či objektivní pravdě. Vzpomeňme jen na objektivní šílenství Kierkegardovo.

Jak prožíváme svět, tak se i chováme. Sami subjektivně rozhodujeme, co realita je, a co nikoliv. Tak se tedy stává každý člověk více či méně naivním odborníkem v ontologii: každý určuje, co existuje a co ne.

Během posledního tisíciletí doznala lidská zkušenost nepochybně hlubokých změn. V některých aspektech je tato proměna ještě patrnější než naznačují změny lidského chování. Všechno naznačuje, že člověk přímo zažil Boha. Víra nebyla záležitostí víry v Jeho existenci, nýbrž důvěrou v Jeho přítomnost, jež byla prožívána a o níž se vědělo, že existuje jako sebestoprvující skutečnost. Zdá se, že v naší době pravděpodobně mnohem více lidí nezažívá ani přítomnost Boha, ani přítomnost Jeho nepřítomnosti, jako spíše fakt, že Jeho přítomnost chybí.

Dnes vyžadujeme historii fenoménu - nikoliv už fenomén historie. Za těchto okolností se světský psychoterapeut ocitá často v roli slepce, který vede osobu napůl slepou.

Zdroj se však ještě nevyčerpá, Plamen stále září, Řeka stále proudí, Pramen stále prýští, Světlo dosud nevybledlo. Avšak nás a Ono oddělil závoj, respektive bariéra z pevného betonu silnější než padesát stop. Deus absconditus. (Deus absconditus - skrytý Bůh, pozn. překl.) Anebo jsme se skryli my.

V naší době se téměř všechno škatulkuje, zařazuje do kategorií a tato vezdejší realita se odděluje od objektivních faktů. Přesně to je ona betonová zeď. Intelektuálně, emočně, interpersonálně, organizačně, intuitivně a teoreticky si musíme prorazit cestu onou bariérou - a to i za cenu rizika chaosu, šílenství a smrti. Skutečným rizikem je totiž existence na této straně zdi: neexistují žádná ujištění, žádné záruky.

Mnozí jsou ochotni věřit (ve smyslu vědecky neobhajitelné víry) v nepotvrzenou hypotézu. Jen málo z nich však má dostatek důvěry, aby si ji ověřilo. Mnozí předstírají to, co prožívají, avšak jen málo z nich je nuceno uvěřit na základě vlastního prožitku. Pavel z Tarsu byl za kůži na krku vyzdvížen do výšky, sražen k zemi a na tři dny oslepen. Tento přímý zážitek byl dostatečně sebestoprvující.

Žijeme v sekularizovaném světě. Aby se mu dítě přizpůsobilo, vzdává se své extáze. („L'enfant abdique son extase“ - Mallarmé.) Ačkoli jsme přišli o zážitek Ducha, očekává se od nás, že budeme mít víru. Víru v realitu, jež není evidentní. U proroka Amose nalezneme proroctví, v němž se praví, že nadejde čas, kdy na zemi zavládne hlad, avšak „nikoliv hlad po chlebu, žízeň po vodě, nýbrž po tom, abychom *uslyšeli* slova Pána“. Tento čas nadešel. Je to naše současná doba.

Budeme-li vycházet z odcizeného hlediska našeho duševního pseudozdraví, všechno nám bude připadat dvojsmyslné. Naše duševní zdraví není „skutečným“ zdravím. Šílenství našich pacientů není šílenstvím „skutečným“. Je pouhým artefaktem zkázy, kterou jsme na ně uvalili my či si ji způsobili oni sami. Ať už nikdo nepředpokládá, že se ještě kdy setkáme s „opravdovým“ šílenstvím a že jsme my sami doopravdy duševně zdraví. To, s nímž se setkáváme u „pacientů“, je hrubá travestie, fraška, groteskní karikatura toho, čím by mohla být přirozená léčba stavu odcizené integrace nazývaného duševním zdravím. Skutečné duševní zdraví totiž tak či onak předpokládá rozplynutí normálního ega, onoho falešného já, jež se obratně přizpůsobilo naší odcizené sociální realitě. Vynořením se „vnitřních“ archetypálních zprostředkovatelů božské moci, prostřednictvím smrti a znovuzrození a konečně i nové funkce ega se nyní ego stane služebníkem Boha. Už nebude jeho zrádcem.